

Педесет година истраживања Свитака Мртвог мора

Геза Вермеш

□ На западној обали Мртвог мора, око осам миља јужно од Јерихона, лежи комплекс рушевина познат као Хирба Кумран. Он заузима једну од највећих депресија на земаљској кугли, на ободу је врелих и неплодних предела пустиње Јудеје, и данас је, уз изузетак повремених инвазија кола пуних туриста, беживотан, тих и празан. Али, са тога места су се чланови једне древне јеврејске заједнице, чији је то центар био, у журби једног дана тајно успели уз оближње стене да би у једанаест пећина сакрили своје драгоцене свитке. Нико се није вратио да их поново пронађе и они су ту остали скоро 2000. година.

Прича о резултатима открића свитака са Мртвог мора, како су рукописи били нетачно названи, и полувековног интензивног истраживања које је уследило, је истовремено и зачуђујућа и горка. Та је прича испричана већ много пута, али ова педесетогодишњица од проналаска првих свитака оправдава, а чак и захтева, још једно казивање.

1. 1947-1967.

Вести о изузетном открићу седам древних хебрејских и арамејских рукописа почеле су да се шире 1948. године из израелских и америчких извора. До првог случајног проналаска младог бедуинског пастира, Мухамеда ел Диба, дошло је током последњег месеца британског мандата¹ у Палестини, у пролеће или лето 1947. године, уколико то није било и нешто раније, у зиму 1946. Године 1949. пећина у којој су били похрањени свици идентификована је захваљујући настојањима упорног официра белгијске армије при посматрачким одредима УН, капетана Филипа Липана, коме је помагала јединица јорданске Арапске легије, којом је командовао генерал-мајор Леш. Истраживања су спроводили Џ. Ланкастер Хардинг, енглески управник јорданског Мини-

¹ Мандат који је Организација уједињених нација дала једној држави да управља неком територијом.

² Библ. Авакума

старства за старине и француски доминиканац, археолог и проучавалац Библије, отац Ролан де Во. Они су пронашли на стотине фрагмената на пергаменту, неке велике, али највећи број минијатурних, као додатак уз седам свитака пронађених у истој пећини.

Три овакве ролне, непотпуни рукопис *Књиге пророка Исаије*, свитак са захвалницама, и један који је описивао рат између синова светла и синова таме, купио је 1947. године професор јеврејске археологије на Јеврејском универзитету, Е. Л. Сукеник и великом брзином је приступио њиховом објављивању. Преостала четири је њихов власник, арапски митрополит Мар Атанасијус, који је био архиепископ сиријског православног манастира Светог Марка, поверио на проучавање и евентуално објављивање духовничком особљу Америчке школе за оријентална истраживања, Милару Бароусу, В. Х. Броунлију и Ј. Ц. Треверу. Ова тројица су преузела одговорност за целокупни рукопис *Исаије*, за *Тумачење књиге пророка Хабакука*² и *Дисциплински приручник*, који је касније преименован у *Правилник заједништва*. Коначно, после поделе Палестине на Израел и Јордан, на *École Biblique et Archéologique Française* у јорданском Јерусалиму, Де Во и Хардинг су, крајем 1951. године, наименовали два млада истраживача, Француза Доминика Бартелемија и Пољака Јузефа Тадеуша Милика, да објаве фрагменте пронађене у Пећини 1.

Између 1951. и 1956. године откривено је још десет пећина, а први су их, углавном, откривали бедуини. Тако је њима препуштена битна количина материјала. Хиљаде и хиљаде фрагмената пронађено је у Пећини 4, и неколико свитака, укључујући и *Храмовни свитак*, у Пећини 11. Хардинг и Де Во су такође ископали и првобитно занемарену рушевину насеља недалеко од пећина, и ускоро је преовладао мишљење да су текстови, пећине и локалитет Кумран били међусобно повезани,

и да, самим тим, проучавање текста и садржаја рукописа треба да буде праћено археолошким истраживањима.

Напредак је био изненађујуће брз упркос чињеници да у том „добу тишине“, осим малог Нешовог папируса, пронађеног у Египту, који се сада налази у библиотеци Универзитета у Кембриџу, није дан хебрејски документ који би био датиран у касну антику није сачуван како би могао бити упоређен са свицима. Године 1948. и 1949. Сукеник је на хебрејском објавио два прелиминарна прегледа рукописа названа **Скривени свици из Јудејске пустиње**, и закључио је да је религиозна заједница о којој се овде ради била аскетска секта под називом есени добро позната из списка Јосифа Флавија, Филона Александријског и Плинија Старијег из првог века н.е., а то је теза коју је од 1951. године веома детаљно испитивао Андре Дипон-Сомер у Паризу. Први свици из Кумрана који су доспели до публике, и археолошка налазишта на којима су откривени, указивали су на три упадљиве карактеристике есена. *Правилник заједништва*, као основни законик секте, као да одражава уобичајени есенин начин поседовања и њихов живот у целибату, док се географска локација Кумрана подудара са Плинијевим смештањем станишта есена на северо-западну обалу Мртвог мора, јужно од Јерихона. Основна новина коју су нам понудили рукописи су скривене алузије на историјско порекло заједнице коју је основао свештеник звани Учитељ праведности, кога је прогонио јеврејски владар, означен као Зли свештеник. Учитељ и његови следбеници су били приморани да се повуку у пустињу, где су чекали предстојеће испољење божјег тријумфа над Злим и Мрачним на Судњи дан, које је заправо већ почело. Ускоро је готово дошло до једногласја што се тиче датирања открића, на основу палеографије и археологије, у последње векове периода Другог Хра-

ма, тачније у време између другог века п.н.е. и првог века н.е. Накратко је постојало неслагање између Де Воа, који је тврдио да керамика и сви остали налази припадају времену хеленизма (тачније до 63. г. п.н.е.), и Дипон-Сомера, који је то оспоравао одредивши се за рано-римско датирање (после 63. г. п.н.е.). Али, налази из других пећина и даља ископавања у рушевинама Кумрана, изазвали су, 4. априла 1952. године, Де Воов драматични иступ у француској Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Његова ревидирана археолошка синтеза, представљена 1959. године на Швајховом семинару у Британској академији, иако, признајемо, некомплетна, још увек јесте најбоља опсежна студија која је данас доступна.

Трећа ствар око које је веома рано дошло до сагласности је хронологија збивања на која се алудира у списима из Кумрана, а посебно у библијским коментарима објављеним 1950. године, и у *Правилнику заједнице Израела на крају дана*. Такозвана макавејска теорија, која сукоб између Учитеља праведности и тадашњег политичко-религиозног вођства Јевреја смешта у време макавејског високог свештеника, или високих свештеника, Јонатана и/или Симона, први пут је формулисана у мојој докторској тези из 1952. године, објављеној 1953, а њу ће ускоро затим, уз мале измене, усвојити такви водећи експерти као што су Ј. Т. Милик, Ф. М. Крос и Р. де Во.

Док год се издавачки задатак сводио на објављивање седам свитака из Пећине 1, рад је врло брзо напредовао. Милар Бароус и његови сарадници објавили су своја три рукописа 1950. и 1951. године. Сукеникова три текста појавила су се у постхумном издању 1954-55. Да би брзина објављивања била већа, ови уредници су се уздржавали од преводјења и интерпретирања текстова, и задовољили су се пуштањем у оптицај фотографија и њихових преписа. Одмах за-

тим, 1956. године, уследило је објављивање најбоље очуваних делова арамејског апокрифног Постања. Чак су се и фрагменти из Пећине 1, којима су уз брижност и ревност располагали Бартелеми и Милик, појавили 1955. године. Још увек није примењивано правило о тајности из каснијих година које је ограничавало приступ необјављеним текстовима свима осим малом тиму уредника које је наименовао Де Во. Приликом моје прве посете Јерусалиму 1952. године, дозвољено ми је да прегледам фрагменте *Правилника Мноштва* (*Правилник заједнице Израела на крају дана* – IQSa), а то се види и по томе што сам у коначно издање уврстио и тумачења која сам сугерисао издавачима.

Фрагменти свитака, које су делимично открили археолози, али већином су били откупљени од Арапа, који су у девет од десет случајева надмудривали своје ривале у професији, очишћени су, сортирани и изложени у такозваном „одељењу свитака“ у Рокфелер музеју, који је касније преименован у Палестински археолошки музеј, да би, после 1967, поново постао Рокфелеров музеј. Да гомила материјала „испливало“ из Пећине 4 није пореметила оригиналну поставку, не би никад дошло до скандалозног кашњења у објављивању које је уследило.

Како би обрадио Пећину 4, отац Де Во је на брзу руку, 1953. и 1954. године, саставио тим од седам потпуно младих и неопробаних научника. Бартелеми је исплао из игре, а изузетни али непредвидиви опат Ј. Т. Милик, који је касније напустио Римску католичку цркву, постао је стуб нове групе. Придружили су му се француски опат Жан Старски, и два Американца, монсињор Патрик Скен и Френк Мур Крос. Џон Марко Алегро и Џон Страгнел били су делеговани из Британије, а из немачке Клаус-Хуно Кунцингер, који је касније дао оставку и био замењен француским опатом Морисом Бејеом.

Свакоме са иоле здравог разума било би очито да је група од седам уредника,

од којих су само двојица, Старски и Скен, већ имали извесну научну репутацију, била у сваком погледу недовољна да оствари такав велики циљ, ако јој се препусти да створи неку врсту најмодернијег издања о коме је изгледа маштао Де Во. Друга озбиљна грешка коју је Де Во направио је била та да се он потпуно ослањао на свој лични квазипатријархални ауторитет, уместо да отпочетка створи тим супервизора овлашћених да, уколико то буде потребно, искључе из тима оне чланове који не успеју да испуне своје обавезе брзо и на опште задовољство.

А сада, пре него што опишемо хаос који је био карактеристика процеса објављивања седамдесетих и осамдесетих година, морамо поштено нагласити да, током прве деценије и можда и мало позније, не можемо ништа озбиљно замерити марљивости групе. Судећи по томе што је, око 1960. године, комплетиран првобитни азбучни садржај, забележен на руком писаним картицама, свих речи које се појављују у Пећинама од броја 2 до броја 10, потпуно је јасно да је већ веома рано већина текстова била идентификована и дешифрована. Многобројне критике којих је у годинама које су долазиле било све више, усмерене на одбијање ових научника да обелодане своја вредна открића, не треба да нас спрече да признамо да ово првобитно достигнуће, за које добрим делом захваљујемо Ј. Т. Милику, заслужује неограничено поштовање.

После објављивања фрагмената из Пећине 1 1955. године, садржаји осам мањих пећина (2–3, 5–10) били су објављени у једном тому 1963. Године 1965. је Џ. А. Сандерс, амерички научник који није био део првобитног тима, објавио свитак са *Захвалницама*, пронађен у Пећини 11 1956. године. Коначно, пошто је куцани текст комплетиран и предат штампарима годину дана пре фаталне 1967, први том лоше опремљеног издања фрагмената из Пећине 4 угледао је светло дана 1968. године.

2. 1967–1990.

После окупације Источног Јерусалима у Шестодневном рату, сви фрагменти свитака који су били смештени у Палестински археолошки музеј дошли су под контролу Израелског министарства старина. Само је *Бакарни свитак* и још неколико других фрагмената који су били изложени у Аману остао у јорданским рукама. *Храмовни свитак*, који је до тада био у поседу једног трговца у Витлејему, брзо је враћен уз помоћ војне обавештајне службе и припао је држави Израелу. Јигаел Јадин је, од 1970. године, као помоћник премијера Израела, мешајући политику и науку, успео да до 1977. године комплетира ауторитативно тротомно издање. То је био џентлменски гест Израелаца, који су одлучили да се не мешају у посао Де Воа, остављајући њега и његову групу која се осипала главним задужењима за текстове из Пећине 4. Исти је случај био и са необјављеним рукописима из Пећине 11 – о њима су водили рачуна дански и амерички академици.

Отац Де Во, чија антиизраелска осећања нису била тајна, у тишини се повукао у свој шатор, и остао је неактиван све до своје смрти 1971. године. Један други француски доминиканац, Пјер Беноа, наследио га је 1972. године на месту уредника, као да је то било његово природно право. Израелски археолошки кругови, још увек незаинтересовани, дали су свој благослов. Тада је, на мој подстрек, Ч. Х. Робертс, секретар за питања опуномоћеника, тачније шеф оперативне службе Oxford University Press-а, одлучио да затражи брже издавање, али његов ненаметљиви позив или није изазвао никакав одговор његових људи, или је измамио обећања која никада неће бити испуњена. На једном предавању из 1977. године, сковао сам реченицу која ће касније бити често понављана. Рекао сам да су највећа открића хебрејских рукописа убр-

зо постала „академски скандал двадесетог века *par excellence*“.

Можемо се запитати како је и зашто, после тако очито срећног почетка, група научника, од којих је већина била надарена, претворила рад на издавању свитака у тако тужну причу. По мом мишљењу, до „академског скандала века“ је дошло због сплета разлога. За недостатак организације и несрећан избор сарадника можемо кривити Де Воа. За највећи део чланова тима који су имали да савлађују и друге послове, предугачки и повремени напори учинили су да њихов првобитни ентузијазам избледи и нестане. Ј. Т. Милик, који је до средине седамдесетих година био најпродуктивнији од њих, изгледа да је био обесхрабрен млаким пријемом своје веома спекулативне докторске тезе која се налазила у његовом издању *Књиге о Еноху: Арамејски фрагменти из кумранске Пећине 4* (1976). „Академски империјализам“ је такође утицао. Лакше је било понављати да „ти текстови припадају нама, а не вама“, него признати да су издавачи склони одуговлачењу шчепали више него што могу да испоруче. Томе можемо додати почетно нерасположење Израелаца и неспремност да преузму своју одговорност и, као што ћу то и показати, њихову неспособност да предвиђају, и њихове поновљене лоше процене, све док, касних осамдесетих, нису почели да узимају активног учешћа у питањима издавачке политике. Треба ли рећи још нешто?

Почело је да се догађа неизбежно: 1980. је умро Патрик Скен, а затим и Жан Старски 1986. године, обојица не објавивши своје резултате. Еуген Улрих и Емил Пие су постали њихови наследници, док су Ф. М. Крос и Џ. Страгнел поделили неке делове њихових текстова да послуже као теме за дисертације за докторанте на Харварду. Иако је за последицу имала неке добре и повремено изузетне монографије, ова несрећна пракса је још више успорила било какав напредак, јер они који

пишу тезе не откривају карте док им титула није у џепу.

Годину дана пре своје смрти, 1986, Пјер Беноа се повукао са места главног издавача и десетковани интернационални тим је за његовог наследника изабрао талентованог али спорог Џона Страгнела, који за 33 године није успео да објави ни један том текста. Године 1987, на једној од јавних сесија Симпозијума о свицима одржаног у Лондону, пожуривао сам га да одмах објави фотографске плоче, док су он и његови министранти настављали да раде својом уобичајеном брзином пужа. Одговор на овај захтев је био негативан и састојао се само од једног сугласника. На изненађење многих, Израелско одељење за старине (скраћено ИАА) се прећутно сложило са Страгнеловим наименовањем. Његове грандиозне замисли никада нису уродиле плодом. Године 1990, после компромитујућег интервјуа који је дао једним израелским новинама, које су пренеле његове ниподаштавајуће примедбе не само на рачун Израелаца, него и јеврејске религије – назвао ју је ужасном – његови пријатељи издавачи из тима су га убедили да поднесе оставку. ИАА ју је прихватила као основану. Чак су се и Израелци са закашњењем просветлили, и тако *de facto* окончали тридесетседмогодишњу и, напослетку, кобну владавину интернационалног тима.

3. 1990–1996.

Пошто се Џон Страгнел повукао, веома способни Емануел Тов, професор библијских студија на Јеврејском универзитету, наименован је за главног уредника. Он је био први Јеврејин и први Израелац на челу пројекта за објављивање кумранских рукописа. Своју делатност започео је под добрим знамењем тако што је поново поделио необјављене рукописе, овог пута новоизабраним сарадницима. Нови тим за издавање, чији сам ја члан постао 1991.

године, састојао се од неких четрдесет научника, за разлику од првобитних седам! На несрећу, Тов није био толико слободан да укине „правило о тајности“, које је увео и стриктно примењивао Де Во и његови наследници, а оно је забрањивало приступ необјављеним текстовима свима осим неколицини одабраних издавача. Ипак, заштитни бедем који је интернационални тим подигао око фрагмената, срушен је ујесен 1991. године, под растућим притиском јавног мњења, које је потакао посебно Хершел Шенкс, помоћу своје колумне у веома читаној *Biblical Archaeology Review* (БАР). Први догађај који је представљао прекретницу ка пуној слободи било је објављивање, почетком септембра, од стране оснивача БАР-а, Библијског археолошког друштва, седамнаест рукописа из Пећине 4, које су уз помоћ компјутера реконструисали Бен Цион Вахолдер и Мартин Абег, на основу већ помињаног Прелиминарног азбучног садржаја, који је Џон Страгнел 1988. године приватно штампао у 25 примерака (теоретски само за употребу званичних уредника). Касније истог месеца, из ведре неба је дошла најава Вилијама А. Мофета да ће Хантингтонска библиотека из Сан Марина у Калифорнији, обновљена истраживачка институција, окончати четрдесетогодишњу забрану отварајући читав свој фотографски архив кумранских свитака свим квалификованим научницима.

ИАА и званични издавачи су покушали да се томе опиру, али, до краја октобра, под притиском Кнесета, израелског парламента, били су приморани да признају да је битка изгубљена, и да морају бити укинуте све забране. Скоро одмах потом, фотографске архиве свитака у Оксфордском центру за постдипломске хебрејске студије и оне из Центра за библијске рукописе у Клермонту, из установа које су претходно законом биле обавезане да ограниче приступ само особама које одобри Јерусалим, такође су отворене за све компетентне истраживаче и научнике. И

више од тога, у новембру 1991, Библијско археолошко друштво објавило је двотомно фотографско издање читаве гомиле кумранских фрагмената које су одабрали Роберт Ајнзман и Џејмс Робинсон. Како су ова два калифорнијска професора дошла до материјала остаје нејасно. Ова нова издавачка политика имала је у суштини веома благотворно дејство на проучавања Кумрана. Пошто више нису били заштићени интереси оних у свештеничким одорама, брзина објављивања се знатно повећала, и од 1992. године су стручни часописи преплављени кратким, или и не тако кратким, чланцима научника који су тврдили да имају нова сазнања. Ова слободна конкуренција убрзала је и сама званична издања. Први том библијских текстова из Пећине 4, који је отац Беноа 1983. године најавио као ускоро предстојећи, заправо се појавио, и поред тога што на омоту пише 1992 – 4. марта 1993. И научници и публика опште узевши, имаће користи од нове ере слободе. На губитку ће бити само они што су одуговлачили и они себични. До 1996. године, захваљујући веома ефикасном вођству главног уредника, Емануела Това, објављена су још четири тома, а четири се налазе у процесу комплетирања. У поређењу са продукцијом претходног „режима“, то је итекако значајна промена.

Тренутно стање студија Свитака са Мртвог мора

И међу 1947. и 1956. године 11 кумранских пећина понудило је туце свитака исписаних на пергаменту и један свитак урезан у бакар. Овим свицима морамо додати фрагменте на папирусу или пергаменту, њихов тачан број је непознат, али највероватније је шестоцифрен. Они представљају око 800 оригиналних докумената у целости или делимично. Само листа налаза из Пећине 4 садржи 575 наслова, иако изгледа да неких двадесет

докумената (4Q342-61) највероватније потичу из некумранских локалитета у Јудејској пустињи и грешком су каталогизирани као 4Q материјал. Већина свитака је писана на хебрејском, један мањи део на арамејском, а само неколико потврђује као исправну старогрчку верзију Библије – Септуагинта.

Међу текстовима који раније нису били познати, све књиге Јеврејске библије су присутне бар у фрагментима, са изузетком *Књиге о Јестири*, али њено одсуство може бити случајно. Чак и *Књига пророка Данила*, која је последња ушла у палестински канон средином другог века п.н.е., заступљена је са осам примерака рукописа. Присутни су и остаци арамејских и грчких превода Старог завета.

И више од тога, пећине су изнедриле неке од апокрифа, тачније религиозних радова којих нема у хебрејским канонизованим текстовима, али који су укључени у Септуагинту, Библију Јевреја који су говорили грчки. Пећине 4 и 11 откриле су нам *Књигу о Тобији* на арамејском и хебрејском, *Псалм 151*, описан у грчкој верзији као „прекобројни“ псалм и *Књигу Сирахову* или *Ecclesiasticus* на хебрејском. Део *Књиге Сирахове*, поглавља од 39 до 44, такође су сачувана и у Масади, стога не могу бити каснија од 73/74. године н.е., датума када су Римљани освојили тврђаву, а два средњевековна рукописа, откривена у остави (генизи) синагоге у Каиру 1896. године, сачувала су негде око две трећине грчке верзије.

Трећа категорија религиозних књига били су псеудоепиграфи. Иако веома популарни у неким јеврејским круговима, они нису успели да буду канонизовани ни у Палестини ни у дијаспори. Неки од њих, претходно познати на грчком, латинском или у сиријском преводу, појавили су се у Кумрану на свом оригиналном хебрејском (на пр., *Књига Јубилеја*) или арамејском (на пр., *Књига о Еноху*). И многе друге композиције које припадају овој кла-

си такође су испливале на светло дана. Таква су, на пример, прозна објашњења која се између осталог односе на Јосифа, Аврама, Мојсија, Исуса Навина или Јеремију, као и апокрифни псалми, од којих је пет сачувано и у сиријским преводима, а неки други су се први пут појавили у Кумрану.

Свици са Мртвог мора који се тичу секте, које је компоновала или прерадила кумранска заједница, чине, са једним изузетком, потпуну новину. Ова литература обухвата правилнике, разне врсте интерпретација Библије, религиозну поезију, мудрости у прози и у стиху, календаре и литургијске текстове секте, од којих један садржи ехо обожавања анђела у божанском храму. Овome треба додати неколико хороскопа или, тачније, докумената астролошке физиогномије, књижевног жанра заснованог на веровању да карактер, физичке особине и вера појединца зависе од распореда звезда у време његовог рођења, као и текст (бронтологион) којим се предвиђају чуда уколико се гром зачује у извесне дане, док Месец пролази кроз одређене знаке зодијака. Коначно, *Бакарни свитак* алудира шифрованим језиком на 64 скровишта племенитих метала и свитака, у којима се налази и други примерак исте листе, али одгонетнуте.

После првих неколико грешака начињених пре археолошког ископавања локалитета, палеолошке, археолошке и литерарно-историјске студије постојећих доказа проузроковале су опште слагање међу научницима што се тиче а) старости б) порекла ц) значаја открића. Они површни су у последње време покушавали да то слагање објасне тиранијом коју је одозго наметнуо Ролан де Во и његови приврженици. Истина је, ипак, да је *opinio communis* био резултат природног еволуционог процеса – који полази од аргумента које су други сматрали убедљивим чак и када су их производили усамљени појединци често неповезани са интернационалним тимом, а не свемоћни еста-

блишменти који форсирају званични поглед на ствари.

а) Датирање рукописа

Палеографија је била први метод који је употребљен да би се одредила старост текстова. Без обзира на оскудност материјала који се могао упоређивати, разни стручњаци су независно једни од других датирали рукописе негде између другог века п.н.е. и првог века н.е. Од шездесетих година, као додатак кумранским текстовима, могли су користити и рукописе из Масаде (први век н.е.), као и из Мураба'ата и других пећина из Јудејске пустиње које су садржале јеврејске списе из првог и другог века н.е. Ф. М. Крос је измислио доста строг, али врло користан, свеобухватни систем. Морамо, ипак, признати да је систем контроверзан, јер није имао ослонаца чак ни у веродостојним подацима из самих рукописа (а тај феномен је, авај, непознат у Кумрану), ни у спољашњим критеријумима. Ипак, ови палеографски закључци ће доживети двоструки подстрек – и од археологије и од радиокарбонске методе датирања. Ролан де Во је формулисао археолошку тезу која је заснована *inter alia* на проучавању грнчарије и новца. Он је заузео Кумрана смеистио у период између друге половине другог века п.н.е. и првог рата између Јевреја и Римљана (66–70. г.н.е.).

Радиокарбонски тестови су, већ 1951. године, прво примењени на једном парчету тканине обмотаном око свитка. Испитивање је сугерисало датум – 33. г.н.е. Али смо морали бити свесни да је могућа десетопостотна грешка у сваком поједином случају. Међутим, пошто је техника побољшана, деведесетих година је осам кумранских рукописа подвргнуто акцелераторској спектрометрији масе или АМС методу. Пронађено је да је шест рукописа дефинитивно прехришћанско, а само су два прекорачила линију датирања пр-

ви век п.н.е. – први век н.е. И што је још важније, са једним јединим изузетком – *Кахатовим завештањем* за које се показало да је било 300 година раније него што је очекивано – радиокарбонска метода је у суштини потврдила мишљење које су предложили палеографи. На несрећу, рукописи који су 1990. године тестирани нису садржали ниједан историјски „осетљив“ текст. Али је 1994. године ИАА позвала АМС лабораторију универзитета у Аризони, у Тускону, да анализира осамнаест текстова и два фрагмента ланене тканине. Тринаест рукописа је било дефинитивно кумранско, а један од њих је већ био подвргнут радиокарбонској анализи у Цириху. Три текста су већ у себи садржала временско одређење. Општи закључак је био: „Мерења на примерцима познате старости се добро слажу са тим познатим временом старости. Године настанка одређене помоћу ^{14}C . Мерења остатка примерака свитака са Мртвог мора се у разумној мери слажу са палеографским проценама старости, у случајевима у којима су такве процене на располагању“. У целини, резултати ове друге радиокарбонске анализе су донекле разочаравајући, зато што је, иако је испало да се датуми слажу са палеографским предлозима, проценат могуће грешке био знатно већи него приликом тестова у Цириху из 1990. године. Ипак, Аризона је поњела успех по једном веома значајном питању: датирање *Књиге пророка Хабакука*, наш главни извор сазнања о историји кумранске секте, дефинитивно је смештено у прехришћанску еру, између 120. и 5. г.п.н.е. Самим тим, површни научници који у овим списима проналазе алузије на догађаје описане у Новом завету имају проблем. Све у свему, данас је опште мишљење научника да се кумрански рукописи могу грубо датирати у време између 200. г.п.н.е. и 70. г.н.е. Један мали део текстова можда сеже уназад до трећег века п.н.е., а мноштво сачуваног материјала може се датирати у први век

п.н.е., тј. у жаргону палеографа, у касну хашмонејску епоху или рану иродовску.

б) Порекло рукописа

Уз занемариве изузетке, научници су се већ педесетих година сложили да су свици пронађени у пећинама и насеље у рушевинама које се налазило наомак њих били повезани. Даћемо један обичан пример. Пећина 4 са својих 575 (или можда 555) докумената налази се веома близу зграда. У међувремену је идентификована древних становника Кумрана са есенима било опште прихваћено. Данас неки доводе у питање теорију о есенима, али обично из погрешних разлога. Они усвајају поједностављени приступ упоређујући две врсте доказа, тачније класичне изворе (Филон Александријски, Јосиф Флавије и Плиније Старији) и Кумран, и свако неслагање или супротност међу њима поздрављено је као коначни доказ против теорије о есенима. То је данас, ипак, још увек најбоља хипотеза, наравно ако се према њеним замршеностима односимо софистиковано. Заправо, она се сматра најбољом због таквих упадљивих посебности као што је заједничко поседовање добара и изостајање било каквог помена жена у *Правилнику заједништва*, могуће коегзистенције целибатних секташа и оних ожењених (у складу са мишљењем Јосифа Флавија да постоје две врсте есена), и због изузетне коинциденције између географске локације Кумрана и описа Плинија Старијег једног есенског утврђења недалеко од Мртвог мора, јужно од Јерихона и Енгадије. Ја, наравно, признајем да се свици и археолошки подаци везани за њих не слажу увек у потпуности са грчким и латинским изворима, и да и Кумран и класична сведочанства морају бити интерпретирани и усаглашени, имајући на уму да свици представљају поглед на свет упућених, а противе се људима изван заједнице, или онима мање или ви-

ше изван заједнице. Али, пошто ниједна од теорија у игри која је кумранску групу повезивала са фарисејима, садучејима, зелотима или јеврејским хришћанима није могла поднети брижљиво критичко испитивање, не кајући се придржавам се своје изјаве формулисане 1977. године која још увек важи: „Коначна пресуда мора... бити та да је од предложених решења теорија о есенима релативно најваљанија. Може се чак рећи да она има велики степен истинске вероватноће.“

ц) Значај Кумранских рукописа

За јединственост кумранског открића може се захвалити чињеници да, уз могуће изузимање Нешовог папируса који је био старији, није било јеврејског текста на хебрејском или арамејском писаног на трошном материјалу који није претходно могао бити праћен до у прехришћански период. Пре 1947. године, најстарији хебрејски текст интегралне *Књиге о Исаији* био је *Бен Ашер кодекс* из Каира, датиран у 895. г.н.е., а њему је у Кумрану одговарао комплетни Исаијин свитак из Пећине 1 старији око миленијум. Апокрифи и псеудоепиграфи, осим хебрејског *Бен Сире* и арамејских фрагмената *Левијевог завештања* из Каирске Генизе, преживели су једино у преводу. Списи секте пронађени у пећинама, осим већ поменутог *Правилника заједнице Израела на крају дана*, су потпуна новина.

Кумрански свици и други налази из Јудејске пустиње створили су нову дисциплину: древну, тј. пресредњовековну, хебрејску кодикологију. Сада поседујемо конкретне доказе да су писари пажљиво припремали кожу или папирус на којем су се спремали да пишу, често их шпартајући биљним мастилом које су чували у мастионицама. Параграфи и уводи у веће јединице били су обележени симболима на маргини. Дуже композиције биле су писане на свицима, само са једне њихо-

ве стране, неки од њих су били обележени бројевима, а затим су зашивани једни за друге. Документи на папирусу су често дупло коришћени, други текст је исписиван на полеђини. Кратки састави, као што су писма, бележени су на парчићима материјала за писање: на кожи, папирусу, дрвету или глиненим плочама. За разлику од тога, ниједна књига или кодекс са исписане и спојене обе стране није угледала светло дана у Кумрану, ни у једном другом налазишту у Јудејској пустињи.

Кумрански налази су суштински променили наше схватање текста и канона Библије. Многи средњовековни хебрејски библијски рукописи, који представљају традиционални или масоретски текст, упадљиви су због њихове готово опште униформности. Ако упоредимо одступања, често пуна значења, традиционалног хебрејског текста од његових древних грчких, латинских или сиријских превода, неколико варијанти масоретских библијских рукописа, ако игноришемо очите преписивачке грешке, свде се углавном на разлике у ортографији. За разлику од тога, кумранске библијске свитке, а посебно фрагменте, често карактерише њихова изузетна „флуидност“. Често се разликују не само од уобичајеног дословног текста, него, уколико је иста књига присутна са неколико рукописа, и међу собом. Заправо, неки од фрагмената одражавају оно што је касније постало Масоретски текст, други подсећају на хебрејску потку грчке Септуагинте, док неки други подсећају на самарићанску Тору или Петокњижје, једини део Библије који су Јевреји из Самарије прихватили за свете списе. Неки кумрански рукописи представљају мешавину ових традиција, или нешто сасвим различито. Треба напоменути, наравно, да ниједна од ових варијација није утицала на саму поруку рукописа. Укратко, иако у великој мери одражавају садржај библијских књига, рукописи из Кумрана су отворили потпуно нову епоху у текстуалној историји хебрејских библијских списа.

Однос заједнице према библијском канону, тј. списак књига које су сматране Светим писмом је теже одредити, јер није сачуван такав списак наслова. Може се индиректно нагађати какав је био канонски статус, или на основу ауторитативних цитата, или помоћу теолошких коментара. Што се тиче теолошких коментара, пећине су нам откриле различите интерпретативне радове на Петокњижју (*Храмовни свитак*, прерађени рукопис Петокњижја, *Апокрифно Постање* и други коментари *Постања*) и пророцима (пример *Исаија*, *Авакум*, *Наум* итд.), али само коментар псалама од свих других Списа (хагиографија) трећег традиционалног дела Јеврејске библије. Од текстова који су били доступни 1988. године сакупио сам преко педесет примера библијских цитата, који су коришћени као доказ у излагањима о доктрини, а то нас наводи на помисао да се за њих сматрало да имају посебан религијски или доктринарни значај.

Са друге стране, свитак са *Захвалницама* (*Псалмима*) из Пећине 11 садржи седам апокрифних песама, укључујући и поглавље ЛИ *Мудрости Исуса Сираха* (*Бен Сира*), које није прикључено на њиховом крају, него је уметнуто ту и тамо, расуто међу канонске псалме. То може бити објашњено као литургијски феномен, као колекција песама које су певане током верских обреда, али може, а по мом мишљењу вероватно и значи да је у Кумрану концепт „Библије“ још увек био магловит, и да је „канон“ остао отворен за додатке, и то је био разлог изузетне слободе у третирању текста Старог завета, у заједници чији живот никада није био у потпуности усредсређен на Библију.

У Кумрану су пронађена два апокрифа. Поводом *Тобије* можемо приметити да су четири од пет рукописа из Пећине 4 на арамејском, а само један преостали на хебрејском, али они сви одражавају дужу верзију грчког *Тобије*. Тако да је првобитни језик на коме је ова књига написана, о чему дебата траје дуго, још увек

неизвестан, али је арамејски постао највероватнији од кандидата. Са друге стране, поема на хебрејском из *Мудрости Исуса Сираха* ЛИ има очито боље шансе да одражава оригинал, него грчки превод ауторовог унука, сачуван у Септуагинти, или хебрејски текст средњовековног рукописа из каирске Генизе, јер једино кумранска верзија у потпуности одражава акростихни карактер композиције чији редови почињу следом слова из хебрејског алфабета: алеф, бет, гимел итд.

Кумрански налази су такође придодали псеудоепиграфима неколико нових дела која се односе на библијске личности као што су Јосиф, Кахат, Аврам, Мојсије, Исус Навин, Самуило. Међу делима из ове категорије која су раније била позната, арамејски фрагменти *Књиге о Еноху* заслужују да буду посебно поменути јер изгледа да потврђују само четири од пет књига од којих се састоји етиопски *Енох*. Књига 2 (тачније поглавља 37–72) у којој се описује небеска апокалиптична фигура звана *син човечији* (а он је тема на коју су стручњаци за Нови завет потрошили знатне количине мастила нимало се не приближивши консензусу), у Кумрану недостаје. Тако да арамејски *Енох* не потврђује њихове спекулације ништа више од грчких рукописа, који су такође без поглавља 37–72 из етиопског *Еноха*.

Допринос свитака општој историји Јевреја је занемарив, а чак је и допринос историји заједнице прилично ограничен. Главни разлог за ово је то што ниједна од небиблијских композиција пронађених у Кумрану не припада историјском жанру. Личности и збивања везана за секту која се помињу у рукописима описана су шифрованим језиком као испуњење древних пророчанстава која су се односила на Судњи дан. Главни извори за историју секте, *Нови савез у земљи Дамаска*, и коментари Библије или *пешарим*, идентификују главне непријатеље заједнице називајући их Краљевима Јавана (Грчка) и Владарима Китима (Римљанима). Тако-

ђе, историјска перспектива Тумачења књиге пророка Наума простире се од Антиохије (без сумње Епифана, око 170. г.п.н.е.), па до освајања од Китејаца (можда 63. г.п.н.е.). Ту и тамо се појављују имена која су нам позната из јеврејске или грчко-римске историје. У Тумачењу књиге пророка Наума алудира се на Антиохија и једног другог сиријско-грчког краља – Деметрија³ (највероватније Деметрија III са почетка првог века п.н.е.). Историјски календар у фрагментима из Пећине 4, садржи и реченицу „Аемилиус убијен“, а односи се без сумње на Емилијуса Скауруса, гувернера Сирије у време Помпејевог освајања Јерусалима 63. г.п.н.е. Исти документ помиње и јеврејске владаре из макабејско-хашмонејске епохе (други и први век п.н.е.): Шалмонин (Шломцијон) или Салому-Александру, удовицу и наследницу Александра Јанаја (76–67. п.н.е.), Хирканија и Јована (Јонахан), а то је или Јован I од Хирканије (135/4–104. п.н.е.) или вероватније Јован II (63–40. г.п.н.е.) и краља Јонатана (Јонахан), који је Александар Јанај или, по мом мишљењу, Јонатан Макавејац (161–143/2. г.п.н.е.). Без обзира на одсутност детаља, у извесном погледу, докази говоре: све ове личности спадају у други век пре н.е. и прву половину првог века п.н.е. А то је случај и са већином новчића откривених у Кумрану.

Главна хипотеза, заснована на археолошкој и књижевној анализи, на следећи начин скицира историју заједнице свитака (или секте есена). Њихова „праисторија“ почиње у Палестини – неки тврде да су вавилонске претече – успоном хасидског покрета почетком другог века п.н.е. Као што је описано у *Првој књизи о Макавејцима* (2. 42–44; 7. 13–17) сама историја (есенске) секте почела је сукобом између Злог свештеника или Злих свештеника (Јонатан и/или, могуће је, Симон Макавејац) и Учитеља праведности, анонимног свештеника који је био духовни вођа заједнице. Секта се састојала од преживелих хасида, повезаних са групом

дисидентских свештеника, који су, до средине другог века, потпали под вођство синова Цадока, помоћника цадокитских високих свештеника. Та се прича наставља у Кумрану, и без сумње и на многим другим палестинским локалитетима, све до година Првог јеврејског устанка против Рима, када су, вероватно 68. г.н.е., насеље окупирали Веспазијанови војници. Да ли су легионари наишли на отпор чланова секте – а та би се теорија слагала са Јосифом Флавијем који помиње да је међу револуционарима био један есенски генерал, као и то да су Римљани масакрирали есене – или је издајничко присуство контигената зелота Сикарије, који су већ протерали есене из Кумрана, испровоцирало римску интервенцију, то је све ствар спекулације. Ипак, једно је сигурно: ниједан од првобитних становника Кумрана није се вратио у пећине да потражи своје вредне рукописе.

Варијација на ову тему, названа Грининген хипотеза, узима за истинито да је постојала читава серија од шест Злих свештеника, а заједницу не поистовећује са главном есенском сектом, него са једном од група које су се отцепиле од ње. Теорија о зелотима, коју су 1950. године у Оксфорду разрадили сер Годфри Драјвер и Сесил Рот, тешко се може уклопити у суму доступних доказа, јер већина кумранских докумената потиче из времена пре зелота.

Норман Голб из Чикага је, затим, покренуо оштар напад на уобичајено мишљење. Његове примедбе, понављане у серији часописа, кулминирале су 1995. године, када су објављене у повеликој књизи. Мета његове критике је порекло свитака пронађених у Кумрану. По њему, рукописи су били у Јерусалимској библиотеци (или библиотекама), а њен садржај је био сакривен у пустињске пећине када је престоница била опседнута између 67. и 70. г.н.е. Главни закључак ове хипотезе је да есени нису имали никакве везе ни са ку-

мранским насељем – које је по Голбовом мишљењу било утврђење – ни са рукописима.

Ранија претпоставка научника који се баве свицима да је сваки небиблијски текст са Мртвог мора заправо есенски спис, до извесне мере оправдава скептицизам Нормана Голба. Али, данашњи специјалисти разликују међу кумранским рукописима оне које су писали чланови есенске секте, и друге који су или из времена пре настанка заједнице, или су једноставно донесени споља. Емануел Тов је, на пример, повукао линију раздвајања између свитака исписаних у Кумрану и осталих, и то на основу карактеристика преписа. Ипак, по мом мишљењу, откривена је болна тачка јерусалимске хипотезе – независно од очите мањкавости археолошке интерпретације, јер Кумран није тврђава – захваљујући композицији саме колекције рукописа, који дефинитивно личе на библиотеку секте. Ако бисмо Пећину 4 узели за репрезентативну, у њој је неколико библијских књига (*Књиге о царевима*, *Плач Јеремијин*, *Књига Јездрина*, обе књиге *Дневника*) присутно само у једном примеру, а друге, толико важне као што су *Књига Бројева*, *Књига Исуса Навина*, *Књига о судијама*, *Мудре изреке*, *Књига о Рут*, и *Књига проповједникова* у два примерка, а наилазимо на десет примерака *Правилника заједништва* и девет примерака *Новог савеза у земљи Дамаска*. Преко дванаест рукописа садржи календаре секте, док међу 575 (или 555) композиција пронађених у тој пећини, не постоји ни један општеважећи календар. Дакле, ако су текстови пронађени у Кумрану стигли из престонице, да ли је њихов извор можда била есенска библиотека у Јерусалиму?

У јануару 1996. године, два израелска археолога, Х. Ешел и М. Броши, истраживали су пећине направљене људском руком недалеко од насеља које су, по њиховом мишљењу, коришћене као спаваће собе чланова секте.

При једном другом истраживању, које је почетком 1996. године организовао Џејмс Стрејнц са Универзитета у Јужној Флориди, откривена су два остракона, или две исписане глинене плоче, на самом налазишту у Кумрану. Садржале су документ који је потврђивао премештање слуге по имену Хисда из куће, и то како је извесни Хони, као испуњење заклетве Заједници (Јахад) засадио воћњак за неког Елазара, Нахмановог сина. Ова плочица по први пут повезује један текст секте и налазиште Кумран. За објављивање овог документа дугујемо захвалност Ф.М. Кросу и Ести Ешел.

Кумран и Нови завет

Пошто се Кумран и ранохришћанство делимично временски поклапају, није изненађујуће да су се од самих почетака истраживања свитака са Мртвог мора неки научници упињали да их поистовете. Први такав покушај дошао је почетком 1950. године из Енглеске, када Јакоб Тајчер са Кембриџа ненаметљиво износи тезу да је Исус био Учитељ праведности, а Свети Павле Зли свештеник. Тај се тренд наставио уз гласну подршку медија теоријским разматрањима Џ. М. Алегра о улози халуциногене гљиве *ammanita muscaria* при стварању хришћанске цркве. Теорија је доживела свој врхунац открићем Барбаре Тијеринг да је Јован Претеча био Учитељ праведности, а ожењени, разведени и поново ожењени Исус, отац четворо деце, Зли свештеник. Док Роберт Ајзенман игнорише Исуса, и уместо њему улогу додељује његовом брату Јакову као Учитељу праведности, а Павле игра улогу Злог свештеника. По мом мишљењу, све ове теорије падају на тесту веродостојности: оне не извиру из текстова, него су им подметнуте. Ове невероватне теорије, а то је најмање што о њима можемо рећи, заједно са не мање фантастичном тврдњом да је кумранска Пећина 7 садржала

остатке *Јеванђеља по Марку* и друге списе из Новог завета на грчком, не треба да нас даље заокупљају.

Ако се окренемо стварном односу између свитака и Новог завета, он може бити представљен помоћу три подналова.

(1) Уочавамо а) суштинске сличности у језику (и у свицима и у Новом завету верници се називају „синови светла“), б) у идеологији (обе заједнице су себе сматрале истинским Израелом, вођеним од дванаест вођа и очекивале су предстојеће наступање царства Божијег, ц) у односу према Библији (обе су сматрале сопствену историју испуњењем речи пророка). Наравно, сличности као што су ове доста дугују палестинској религиозној атмосфери епохе, а не указују ни на какав директни утицај.

(2) Специфичније одлике као што је пирамида власти (тзв. једине вође, Надзорници у Кумрану, бискупи у хришћанским заједницама) и упражњавање религиозног комунизма у строгој дисциплини секте и јерусалимске цркве (бар) у раним данима (потврда *Дјела свјетијех Апостола*, 2. 44-5) наводе нас на постојање директне узрочно-последичне везе. Уколико је тако, највероватније је да је млада и неискусна црква себе уобличила по узор на до тада већ испробан есенски друштвени модел.

(3) У студијама о Исусу као историјској личности харизматски-есхатолошки аспект свитака понудио нам је највише прикупљених примера за упоређивање. На пример, *Набонидова молитва*, позната од средине педесетих година, која се односи на причу о томе како је Набонида излечио јеврејски истеривач ђавола који му је опростио грехе, нуди нам најочитију паралелу са јеванђеоским сведочанством о излечењу „узетог из Капернаума“, чије је грехе Исус прогласио опрштеним.

Други пример је такозвани *Фрагмент васкрснућа* (4Q521). У тој поеми, а уз помоћ Псалма 146. 7-8 и *Књиге пророка*

Исаије 61. 1, есхатолошко царство карактерише ослобођење заточеника, излечење слепих, лечење рањених, васкрсавање мртвих и обзнањивање добрих вести сиротима. Слично томе, у јеванђељима се победа над болешћу и ђаволом сматра сигурним знаком почетног испољавања Царства Божијег. Јеванђеље нам преноси да је Исус обзнанио:

„А ако ли ја прстом Божијим изгоним ђаволе, докле је дошло к вама царство Божије?“ (*Свето јеванђеље по Луци*, 11.20)

На сличан начин, на питање које је Јован Крститељ преко двојице ученика упutio Исусу о томе да ли је он „онај што ће доћи“, уследио је следећи одговор:

„...идите и кажите Јовану што чујете и видите; слијепи прогледају и хроми ходе, губави чисте се и глухи чују, мртви устају и сиромашнима проповиједа се јеванђеље“ (*Свето јеванђеље по Матеју*, 11. 4-5).

Треба, даље, уочити да *Правилник заједништва* (4.6) наводи оздрављење као главну есхатолошку награду, и да ће, следећи по палестинској арамејској парадокси *Постања* (3.15), дани Месије донети коначно излечење деци. Евиној коју је ранила змија у Едену.

Највећа новина коју Кумран доноси

Ако бисмо морали да издвојимо најреволуционарнију новину коју је Кумран пружио, на првом месту бисмо се с правом одлучили за допринос нашем разумевању генезе јеврејских књижевних композиција. Компаративна студија библијских рукописа, при којој не постоје (ни) два примерка која нуде исти текст, и дела која се тичу секте, присутна у већем броју некада испрекиданих различитих редакција, открили су нам, према речима једног од водећих научника, доказе о „недовољно контролисаном преписивању“. По мом мишљењу, међутим, овај феномен може бити боље описан као креативна слобода преписивача.

Кумрански рукописи са старозаветним текстом, и чак и више они са *Правилником заједништа* и *Ратовима синова светла против синова таме*, индицирају да је различитост, а не униформност, владала ту и тамо, и да су се редактори-преписивачи осећали слободним да поправљају композиције које су преписивали. Или, да цитирам самог себе: „Свици са Мртвог мора омогућили су по први пут директан увид у креативни књижевно-религиозни процес на делу унутар разних јудаизама који су цветали током последња два века квазинационалне независности, пре него што је катастрофа из 70. године н.е. приморала рабинске настављаче фарисеја да покушају да створе 'ортодоксију' сводећи опасну бројност (јудаизама) на једноставну, чисту јединицу коју је било лако контролисати.“

Ако на кумранско откриће гледамо из једне опште перспективе, од њега је највише завештао, верујем, потенцијални студент историје палестинског јудаизма из времена између настанка Старог и Новог завета (150 г.п.н.е. – 70. г.н.е.). За једног таквог експерта, претходно потпуно непознати списи ове секте из литературе са Мртвог мора, отворили су нови пут истраживању у тмурним временима ере у којој је Христ живео, хришћанство настало, а помаљао се рабински јудаизам. Са јеврејске стране, то је претходно било оскудно документовано. Рабини из првог и другог века н.е. нису допуштали да религиозни списи те епохе дођу до будућих нараштаја уколико се у потпуности нису прилагодили њиховим идејама, и зато су неке од тих текстова сачували хришћани (путем апокрифа и многих псеудоепиграфа). Чињеница да су послужили као оружје аполетиста цркве проузроковала је сумњу у њихову текстуалну поузданост. Али, свици нису били подложни ни хришћанској ни рабинској цензури, и данас када су докази о њима употпуњени, историчари ће бити потпуно упознати, не само са још једним аспектом јеврејских веровања

и обичаја, него и са целом организацијом, учењем и стремљењима религиозне заједнице која је цветала током последњих векова Другог Храма.

Свици су, као што је разумљиво, побудили велики интерес у академском свету, али зашто су тако интензивно утицали на машту оних који нису специјалисти? Рекао бих да је упадљива карактеристика нашег времена изгледа то да желимо да се вратимо назад до највеће чистоте која може да се достигне, до основне истине лишене било какве реторике. Пошто је она утицала на целину наших гледишта, неминовно је садржала и домен религиозне мисли и понашања, и, са тим, у западном свету, тему јудео-хришћанске културе и духовности. Трагало се за оригиналним значењима дела са којима готово да смо постали превише блиски, и која су, док су векови пролазили, имала тенденцију да постану загушена небитним, а то није водило само обнови бављења првобитним, него и у потпуности развијеним изразима тих тема у Старом завету, као и жељи за знањем и разумевањем њихове првобитне историје.

Закони и правила, захвалнице и друга литургијска дела, као и коментари Библије кумранске заједнице одговарају на ту потребу тако што дају супстанцу и дубину историјском периоду у коме су настали јеврејско хришћанство и рабински јудаизам. Они нам откривају један сегмент духовног превирања које се одвијало у разним палестинским религиозним странкама тога времена, превирања које ће кулминирати темељним преиспитивањем и новом интерпретацијом основа јеврејске вере. Промишљајући детаље унутарње организације свога друштва, улоге додељене свом Учитељу и своје праизворне наде и очекивања, секта свитака изложила је своју сопствену синтезу. То им је, на свој начин, помогло, и њиховим савременицима који су били опоненти, додало нову димензију. Тако је, у поређењу са ултраконзервативном строгошћу есенских за-

кона, рабински јудаизам деловао као про-гресиван и флексибилан, док је религија коју је проповедао и упражњавао Исус из Назарета важила за заоденуту религиозном индивидуалношћу и савременошћу. Такође, ако упоредимо све три, идеологија нејеврејске цркве дефинитивно има стран призвук. Али истовремено, заједничко тло са кога су све оне потекле, заједно са њиховим духовним сродностима и позајмицама, сагледали смо јасније него икад пре. Није претеривање ако кажемо да ниједан од тих религиозних покрета не може бити адекватно схваћен независно од осталих.

Есенизам је мртав. Ломна структура њиховог крутог и искључивог братства није била способна да одоли националној катастрофи која је погодила палестински јудаизам 70. г.н.е. С обзиром да су је покретали узвишени идеали и да је била посвећена чувању „савршене светости“, у том тренутку јој је недостајала снага и гipкост мисли и дубина духовне визије која је омогућила рабинском јудаизму да преживи и процвета. И иако је Учитељ праведности јасно осећао најдубље неминовности садржане у Мојсијевом Закону, он није имао гениј Исуса Јеврејина који је успео да открије суштину религије као егзистенцијалног односа између човека и човека, и човека и бога.

Заједница

Од раних педесетих година, експерти су сакупљали информације из свитака и археолошких остатака у Кумрану и комбиновали их како би сачиниле убедљив портрет људи на које су се односиле. Ни данас, и поред прогреса у науци и разумевању, енигма око секте није дефинитивно разрешена. И после свог тог времена, још увек нисмо сигурни да смо све доказе исправно упоредили или да смо све на прави начин протумачили. У уму сваког од нас настављају да се јављају пи-

⁴Донекле другачије код Е. Вербера: „... А на главарима племена и поглаварима заједнице за њима јесте да су стално присутни у дверима светишта.“ Прим. прев.

⁵IQS је Правилник заједништва, а CD је Дамаски документ из каирске Генизе, у Кумрану је то Нови савез у земљи Дамаска. Прим. прев.

тања, и још увек не постоји начин да будемо сигурни какви су одговори на њих.

Збуњени смо углавном због недостатка докумената, појединих и свих заједно, и било каквог систематског излагања устројства и закона секте. *Правилник заједништва* прописује правила за групу аскета која живи у некој врсти „монашког“ друштва, а правила *Новог савеза у земљи Дамаска* за обично световно постојање. ММТ (*Miqsat Ma'ase ha- Tora* или *Неки (начини) придржавања закона*) највероватније одражава рану историју секте, *Ратни правилник* и *Месијански правилник*, са своје стране, будући да су повезани са *Правилником заједништва* и *Новим савезом у земљи Дамаска*, и да, без сумње, до извесне мере одражавају тадашње стање ствари, представљају први и главни план за будућа времена.

Ако ову литературу посматрамо у целини, из ње је, наравно, јасно да су чланови секте себе сматрали истинским Израелом, ризницом аутентичних традиција религијског „тела“ од кога су се отцепили. У складу с тим, организовали су свој покрет тако да верно одговара покрету јеврејског народа, поделили су га на свештенике и световњаке (или на Арона и Израел), а световњаци су, по библијском моделу, били груписани у дванаест племена. Ова је структура описана у *Рату синова светла против синова таме*, у опису обожавања обновљеног Храма, као што се то очекивало на Судњи дан: „...Дванаест главара да буду служитељи код вечне жртве пред Богом... После њих су... главари левита, дванаест, по један из сваког племена... после њих су главари племена“⁴ (IQM, 2. 1-3).

И даље следећи библијски образац, секта је (осим Левијевог племена) била подељена на целине од хиљаду, стотину, педесет и десет чланова (IQS 2.21; CD 13.1-2).⁵ Ми не знамо до које су мере ове бројке биле симболичне, али је могуће да су се „хиљаде“ односиле на нешто што је било много више од стилске фигу-

ре. Није неважно да, у вези са овим, поменемо да су археолози, на основу чињенице да је гробље садржало 1100 гробова, ископаних током приближно 200 година, закључили да становништво Кумрана, тврђаве од несумњивог значаја, никада није могло бити веће од 100 до 200 душа истовремено. Такође, на уму се мора имати да је укупни број чланова есенске секте у првом веку н.е. једва превазилазио „четири хиљаде људи“ (Јосиф Флавије, **Старине** 18.21).

Да размотримо сада ова два типа засебно. „Монашко“ братство у Кумрану у *Правилнику заједништва* себе назива „људи од светости“ или „људи савршене светости“, а секту „заједницом“ или „савезом заједнице“ или „људима Закона“ (4QS=4Q258). Насеобина је била искључиво посвећена религији. Мора да је рад чинио неопходан део њиховог живота; очито је, на основу остатака откривених у Кумрану, да су обрађивали земљу, правили грнчарију, лечили следе и преписивали рукописе. Али, у документима не постоји ни најмањи наговештај свега тога. Речено је једино: „Заједно нека се хране. И заједно нека благосиљају, и заједно нека се саветују“ (IQS 6. 2-3), и да треба да живе на такав начин као да морају „искати Бога, свим срцем и свом душом“ (IQS 1. 1-2). Савршено до последњег човека покорни Мојсијевим законима и свему ономе што су Пророци заповедили, били су обавезни да воле једно друго и да узајамно деле „све своје знање и снагу своју, и имовину своју...“ (IQS, 1.2). Морали су да буду савесни у свом придржавању одређеног броја сати прописаних за молитву, и да поштују било који други аспект литургијској постојања којим се руководило независно од Јерусалимског храма и његовог званичног култа. „Издвојени из насеља грешних људи“ (IQS 8.13), требало је да у дивљини проучавају Тору и да „траже опроштење за земљу“ (IQS 8,6,10) и за њене зле људе, према којима је требало да гаје „вечиту мржњу“ (IQS 9,21). То

⁶ Код Е. Вербера: „... пробде у Заједништву трећину сваке ноћи током године ради читања књиге, и изрицања пресуде и благослова у Заједништву.“ Прим. прев.

је ишло истовремено са чврстим уверењем да је њихова вера само у божијим рукама. И песник обзнањује у химни којом се завршава *Правилник заједништва*: „Нећу узвратити никоме одмаздом за зло. Добротом ћу следити човека, јер од Бога је суд над свим живим и Он ће вратити човеку освету“ (IQS 10.17-18).

Морали су да буду истинољубиви, скромни, праведни, поштени, милостиви и чедни. Требало је да они „пробде у Заједништву трећину сваке ноћи током године ради читања књиге и проучавања Закона и благосиљања заједничког“⁶ (IQS 6,7-8).

Ово су, као што се може видети, углавном способности које би се могле очекивати од људи који су се потпуно предали контемплацији. Оно што, ипак, морамо имати у виду то је чињеница да контемплативни живот није уобичајена одлика јудаизма. Једна додатна особина по којој су се чланови секте разликовали је та да је од њих тражен и један други квалитет осим светости: очекивало се да постану вични познавању „два духа“ кроз које сви људи „ходе“, духа истине и духа порока, и да науче како да праве разлику међу њима. Учили су их то у такозваној „поуци о два духа“, најранијем јеврејском теолошком трактату припојеном *Правилнику заједништва*. Учили су их како да препознају „сина светла“, или потенцијалног „сина светла“, и како да разликују „сина таме“ који припада дружини Велијара (IQS 3,13; 4,25).

Хијерархија је у Кумрану била строга и формална, од највишег нивоа до најнижег. Сваки члан секте био је уписан „по степену његовом“ (IQS 6,22) – термин „степен“ се стално јавља – и био је обавезан да га се придржава на свим састанцима заједнице и за трпезом, а тај је степен био предмет преиспитивања сваке године за време Празника обнове Завета. Али, после демократских почетака, са Конгрегацијом (дословно, „Мноштвом“) која је чинила врховни ауторитет, о чему нам сведочи оно што би могло бити нај-

ранија формулација „устава“ заједнице (потврда 4QS=4Q256,258), „синови Цадока, свештеници“, чланови „Цадокитске“ високе свештеничке породице, преузели су вођство секте. Иако ништа од ових узрока и последица није посебно поменуто у *Правилнику заједништва*, највиши, такозвани *м' вакер* или Надзорник, је несумњиво био један од њих, и њему је Благајник заједнице поверио да води рачуна о њеним материјалним пословима. У њиховим је рукама била највиша одговорност за одлуке које су се тичале доктрине, дисциплине, чистоте и нечистоте, и посебно у свему што спада „у суд и имовину“ (IQS 9,7). Основно правило реда је, такође, било да се од свештеника захтева да буде присутан при сваком окупљању десет или више чланова који су се срили због расправе, проучавања Библије или молитве. На свештенику је било да казује хвалу и благосиља заједнички оброк (IQS 6,3-8). Нема сумње да је он био човек чија је дужност била да у континуитету проучава Закон (IQS 6,7; 8.11-12). Једна интересантна одлика свештенства у Кумрану је да је оно имало апсолутно првенство. У јудаизму, онаквом какав је представљен у Мишни, свештеник је надређен левиту, левит израелиту, а израелит „помешаном“ (*Хорајот*, 3,8). Али је свештеничко првенство условљено. Ако је „помешани“ човек од књиге, кажу нам, а високи свештеник необразовани „геак“, „помешани... има првенство над Високим свештеником“.

Највиши чин био је оличен у фигури Чуvara, који је, чини нам се, био такође познат и као „Господар“⁷ (*маскил*). Он је учио заједницу како да живи у складу са *Правилником заједништва* (IQS 1,1; 4QS=4Q255) и обучавао је доктрину „два духа“. На њему је било да председава окупљањима, да даје дозволу да говоре они који то желе (IQS 6.11-13). На њему је било да, у сагласности са братством, процени духовни напредак човека за кога је био задужен и да му, у складу са тим, од-

реди „степен“ (IQS 6, 21-22). И, у негативном смислу, није смео да се „препи-ре“ „са људима јаме (или Зоре)“, и није смео да им преноси учења секте (IQS 9, 16-17). Што се тиче институција секте, изгледа да је најзначајнији био Савет заједнице, или скуп Мноштва. Из одломка који налаже свим члановима да седе на одређеним местима – „Свештеници нека седе први, а старци други, а остатак свега народа нека седи тако да сваки човек буде према степену свом“ (IQS 6,8-9) – чини нам се да је Савет био окупљање читаве заједнице, под вођством свештеника и људи од значаја, које су предводили левити, и са Чуварем Надзорником на челу. А и у једном другом делу текста за који се сматрало да је раније настао, правило је следеће: „У Савету заједништва су дванаесторица људи и три свештеника, непорочни по свим објавама из целог наука⁸, треба да поступају истинито и праведно и законито и у љубави и милости, и смерно с ближњим својим да се опходе, чувају верност у земљи, у створу поузданом и духу сломљеном, и да траже опроштење кривице по извршитељима правде и мукама ватрене кушње и опходе се према свима по начелима истине“ (IQS 8,1-4).

Ова три свештеника и дванаесторица људи се помињу и као „петнаесторица људи“ у хибридној верзији састављеној од *Правилника заједништва* и *Новог савеза у земљи Дамаска* (4Q 265 фрагмент 7,2). Њихово је присуство очито било од суштинског значаја; у оба документа се тврди да кад се „нађу овакви у Израелу, биће виђен Савез заједништва у истини“ (IQS 8. 4-5; 4Q265 фрагмент 7.2, 7-8). Али, да ли су они чинили нуклеус целе секте или минимални кворум вођства заједнице, за коју се симболично говорило да се састоји од дванаест племена и три левитска клана, или је то била посебна елита унутар Савета на једном другом месту означена као „основе заједнице“? То питање

морамо оставити отворено. Смисао са-стајања је у сваком случају јасан. Саста-јали су се да расправљају о Закону, да разговарају о својим текућим пословима, да под вођством Надзорника примају или одбацују придошлице, да саслушају оптужбе против оних који су прекршили пра-вила, и да спроводе годишње преиспити-вање напретка сваког појединца, да му додају или одузимају „степен“, поново под надзором Надзорника (IQS 5,23-4; 6,13-23). Током тих састанака, мо-рали су вла-дати ред и тишина, особа која је желела да искаже своје мишљење или да постави питање морала је да тражи дозволу на одређени начин. Морала је да устане и каже Надзорнику и Мноштву: „Имам не-што да говорим Мноштву“ и да онда са-чека на њихово одобрење пре него што настави (IQS 6,8-13).

Процедура које су се придржавали при испитивањима прекршаја закона и правила секте је сачувана, и списак гре-шака и одговарајућих казни говори нам више о менталитету аскета са Мртвог мо-ра него што нам може рећи било које из-двојено излагање њихове доктрине и принципа.

Да почнемо са најгорим грехом: било које кршење, изазвано туђом вољом или из нехата „речи из Наука Мојсијевог“ ика-да и игде, заслуживало је потпуно искљу-чење. Ниједан пређашњи другар после тога не сме да се дружи са грешником ни на један начин (IQS 8, 21-4). Искључење је, под бројем два, следило и ако се из било ког разлога изговори нешто уз бо-жјанско Име: „(А о) нај ко спомене нешто уза славно Име о свему што (јесте и што ће) бити и ако куне, или да би изразио страх или због било које ствари његове (...) док чита књигу или благосиља, нека га одстране и нека се не врати више...“ (IQS 6,27-7,2).

Треће, члан секте је одстрањиван и уколико је клеветао Мноштво (IQS 7,16). Четврто, уклањан је и ако се побуни про-тив „основе заједнице“: „А човека који би

негодовао против основе Заједништва, прогнати и нека се не врати“ (IQS 7,17).

На концу, када је човек био члан Саве-та најмање десет година, и онда се отце-пио како би „ходио тврда срца“, не само да је био одстрањиван, него се иста ка-зна проширивала и на његове бивше ко-леге који су се могли сажалити на њега и поделити са њим своју храну или новац“ (IQS 7, 22-23).

Остали прекршаји су те врсте да могу бити признати и осуђени у било ком да-нашњем хришћанском духовничком реду, што се можда не може рећи за казне ко-је су за њих наметнуте.

Навешћемо их по степену озбиљно-сти: човека који је „издао истину и ходио тврда срца“ (IQS 7, 18-21), или из нехата прекршио Мојсијев закон (IQS 8,24-9,1) снашло би двогодишње испаштање. Он би изгубио свој „степен“ и током прве го-дине био би издвојен из „очишћења Мно-штва“, а током друге године из његовог „пића“. Оба ова појма ћемо ускоро разја-снити. После тога је требало да га испи-та Мноштво и да буде поново враћен на своје место у реду.

Лагање по питањима својине, по свему судећи делимично скривање личне своји-не, произвело би издвајање из „очишће-ња“ на годину дана и смањење следова-ња хране за четвртину (IQS 6, 25-27). Спи-сак казни из 4Q256, који веома подсећа на списак из IQS (*Правилника заједни-штва*) прописује за обману друга одстра-њење и преполовљавање следовања хра-не особе која је скривила. Непоштовање друга вишег степена, сировост и бес пре-ма свештенику, клевета и свесна увреда, све то заслужује годину казне и издвајање од „очишћења“ (IQS 6,25-27; 7,2-5). После овога, временске казне се смањују на шест месеци, три месеца, тридесет дана и де-сет дана казне.

За свесно лагање и сличне преваре-речју или делом, за неадекватно подно-шење неправде, за освету, за неправед-ан говор против ближњег свог, и за

ходање пред ближњим без одеће, иако то није неопходно – чудна ограда – члан секте је требало да окајава шест месеци. Уколико не мари за ближњега и говори лудо: три месеца. Уколико заспи током састанка Савета, за напуштање Савета док чланови стоје (у молитви?), за пљување на Савету – за „глупо смејање“, за толико оскудно облачење да када „испружи руку испод одеће своје, а она је подерана, покаже му се голотиња“: тридесет дана. Списак казни које садржи један други рукопис *Новог савеза у земљи Дамаска* (4Q266) из Пећине 4 помиње и десетодневну казну, као додатак на казну од тридесет дана одстрањења, досуђену некоме ко је заспао за време заседања Савета. За напуштање заседања Савета три пута без разлога, за прекидање другог током говора, за „извлачење руке левице и помагање њоме при говору“: седам дана (IQS 7,15). Запањујући фрагмент (4Q477) сачувао је у писаној форми случајеве лошег понашања *именованих* чланова секте: Јоханан син... је био „кратких нерава“; Хананија Нотос је занемарио „Дух заједништва“ и или се размазио или показао пристрасност према свом блиском рођаку; а један други „Хананија син Симо(нов) „волео“ је нешто што је без сумње било забрањено.

То да је заједничка трпеза била од великог значаја у кумранском свакодневном животу очито је на основу чињенице да су само они који се потпуно држе прописа и безгрешни, односно они који су били „посвећени... очишћењу“, а затим нису били одстрањивани, имали дозволу да седе за њом. Нигде не постоји изричито поменуто ритуално купање које би претходило оброцима, али из различитих напомена о очишћењу помоћу воде, као и на основу присуства купатила у Кумрану, највероватније је да су се чланови секте потапали у воду пре јела, као што су то према Јосифу Флавију (*Рат II*, 129) чинили есени. Али, сазнали смо нешто мало више о оброцима из *Правилника заједни-*

штва, на пример то да је „када се појави сто са јелом и вином за пиће“ свештеник морао бити први који ће благословити храну и пиће (IQS 6,4-5). То нас наводи на помисао да су после њега други чинили то исто, а тај закључак подржава и *Правилник заједнице Израела на крају дана*, где је описано да је сличном оброку присуствовало двоје помазаника (IQSa 2,17-21). Извесне непрецизности окружују значење речи „ново вино“, али изгледа нам на основу начина употребе у свицима (са изузетком *Храмовног свитка*) алтернативних хебрејских речи за вино – *тирош* и *јајин*, да ова друга реч често има пежоративне конотације. Највероватније је да је „вино“ које су пили чланови секте, „пиће Мноштва“, било неферментисани сок од грозђа.

Следећа тема коју треба размотрити, а потпада под наслов живот у заједници и институције, јесте најзначајнија тема: увођење у секту. Иако изгледа необично што смо ту тему сместили ближе крају, а не на почетак, објашњење је то да са представом, наравно општом, о томе шта за собом повлачи оданост покрету, процес путем кога је Јеврејин приман у то друштво постаје лакши за праћење. Судаћи по режиму који је био усвојен у Кумрану, особа која је желела да се прикључи секти морала је да прође кроз искушеништво, сасвим сигурно у трајању од две године, а могуће је и три или више. Његов први корак био је да се појави пред Надзорником, што сигурно значи током заседања Мноштва, који ће га испитати „према уму и делима његовим“ како би открио да ли је он одговарајући кандидат. Уколико би били задовољни, он би „улазио у савез“ (IQS 6,13-15). Односно, он би се свечано зарекао ту и тада да ће се држати Торе, онакве какву је интерпретира секта, заветујући се „обавезујућом заклетвом на душу своју... да ће се вратити Науку Мојсијевом, по свему како је заповедио (Бог)... синовима Цадовим, који чувају савез...“ (IQS 5,7-11).

После даљег периода неодређене дужине, током ког је примао инструкције од Надзорника „о свим правилима заједништва“, он би се још једном појавио пред Мноштвом, које би га потврдило као новајлију или га одбило. Али, иако би сада био примљен у савез заједнице, он још увек не би имао приступ „очишћењу“ у следећих годину дана. Исто се правило примењивало и у групи коју представља 4Q265.

Потребно је прокоментарисати тај концепт чистих ствари (*тохорах*, *тахарах* или *тохорот*, дословно очишћење или очишћења). Изгледа да очишћење овде значи оно што је у рабинској литератури ритуално чиста храна (потврда и у 4Q274) као и судови и посуђе у коме се држала или кувала. То је укључивало и одећу. *Торохот* су, пак, рабини разликовали од *машкина*, течности, јер се за течност сматрало да је много подложнија да у себи садржи нечистоћу него чврсте намирнице. Тако, наређујући новајлији да не дотиче чисте ствари Мноштва, заједница му је забрањивала било какав контакт са својим лонцима, тањирима, чинијама и наравно и храном која је у њима чувана. Њему, као последица тога, није било дозвољено да приступи заједничкој трпези и морао је да једе негде другде. Иако је ту контекст веома различит, слично правило постоји и у Храмовном свитку (63, 13-14) који забрањује жени нејеврејки удатој за Јеврејина да додирне његов *тохорах* седам година.

Током те прве године испушеништва, новајлија није могао да користи својину секте. На трећем испитивању пред заједницом, испитивано је његово разумевање и „дела његова у Науку“, и, ако би се оценило да је довољно напредовао, предавао је свој новац и имовину Благајнику Мноштва, али би та средства била остављена по страни и још увек не би била трошена као власништво заједнице. И ко-
рак даље, током те друге године, забра-
на додиривања чистих ствари би била

укинута, али он још увек не би смео да додирује течности „пиће (*машкех*) Мноштва“ (IQS 6, 20-21; 7,20, потврда такође 4Q284). Коначно, када се заврши и друга година, новајлија мора да прође кроз још једно испитивање, после кога ће, у складу са „оценом Мноштва“, он коначно бити уписан у браћу по степену своме, „по Науку, и суду и по очишћењу“. Такође, његова би се имовина помешала са њиховом и од тада би имао право да каже своје мишљење у савету заједнице (IQS 6, 13-23).

Све у свему, строго и продужено испушеништво може се поделити на две фазе. Кандидат би прво био доведен пред заветованике, заклео би се на потпуну верност Мојсијевом Закону, онаквом каквог га интерпретирају свештеници-учитељи секте, и на то „да ће се удаљити од свих порочних људи који ходи путем opakим“ (IQS 5,10-11). Он затим почиње са обуком која преходи укључивању у „свету Заједницу“ (IQS 5,20). Другим речима, улазак у завет и улазак у заједницу нису били један чин, него два.

Дуго се расправљало о томе да ли су чланови кумранске секте били жењени или су живели у целибату. На основу слике о њиховом животу која је створена помоћу *Правилника заједништва*, можда се само неколицина од нас не би сложила да идеја о присуству жена међу њима делује неумесно. Утисак који стичемо је утисак о потпуно мушком друштву, заправо, они су уживали у томе да „не иду више тврда срца кривога, и очију блудних чинећи све што је зло“ (IQS, 1,6). Као додатна потпора аргумента у корист целибата, реч *ишах*, жена, се нигде не појављује у *Правилнику заједништва*. Или пре, да бисмо били прецизнији, срећемо је једном у последњој захвалници, у оквиру клишеа: „и од жене рођен“ (IQS 11,21). И више од тога, док *Дамаски документ* (4QD) из Пећине 4 у свом правилнику (4Q270, фрагмент 7) разматра чланство ожењених људи и намеће казну од-

страћења за свакога који гунђа против „очева“, а само десет дана казне за оне који гунђају „против мајки“, *Правилник заједништва* говори једино о злочину гунђања против „основа заједнице“ (IQS 7, 17). Тишина која окружује присуство жена зато делује као да је намерна. Ипак не можемо пренебрегнути чињеницу да су археолози, иако су на главном гробљу у Кумрану, 26 гробова који су до сада на- сумице откопани (од 1100) сви садржали мушке одрасле скелете, такође открили на периферији гробља кости шест жена и троје деце (R. de Vaux, *Archaeology*, 47-8; J. P. Humbert, *Fouilles de Kh. Qumrân*, 346-52). Опсежније истраживање гробља уклониће већину ових недоумица.

Дамаски документ, хибридни текст мешавина *Правилника заједништва* и текста *Новог савеза у земљи Дамаска* (4Q265) и *Храмовни свитак*, као и *Правилник заједнице Израела на крају дана*, и, повремено, *Рат синова светла против синова таме* и *Неки (начини) придржавања Закона*, тичу се сви религиозне праксе која се знатно разликује од оне у Кумрану. У „градовима“ и „логорима“, како се они називају у *Дамаском документу* (CD 12,19,23), следбеници секте живели су градским или сеоским животом, један уз другога, али ипак одвојено од својих јеврејских и нејеврејских суседа. Имали су жене и подизали су децу, али је било јасно да су по питањима сексуалног морала следили веома строга правила. Рукопис *Новог савеза у земљи Дамаска* из Пећине 4 одређује да „ко год приђе својој жени, а да то није у складу са правилима, (према томе) блудно, мораће да оде и да се више не врати“ (4Q270 фрагмент 7,1). Ожењени чланови секте су запошљавали слуге, бавили се занатством и трговали (чак и са нејеврејима), чували стоку, гајили винову лозу и кукуруз у околним пољима, испуњавали своје обавезе према Храму путем прилога, али радећи све то, били су, као и њихова браћа из пустиње, обавезни да исказују апсолутну покорност За-

кону и да се придржавају прописаног календара секте. Ипак, нема индикација да је стално и интензивно проучавање Торе играло икакву улогу у њиховим животима. Нема ни било каквог помена о упућивању у доктрину два духа, а и члан групе се постајало рођењем, а чланство није произлазило из процеса одабира и обучавања.

Колики је био број ових људи који су живели у Јерусалиму (ако их је уопште таквих било), то је непознато, али сигурно је да су, у најмању руку, повремено посећивали град, јер им правилник забрањује да уђу у „дом клањања (могуће Храм)“ ритуално нечисти, или да „леже човек са женом у граду светишта и да ходи градом светишта са својом нечишћу“ (CD, 1,22; 12,1, *Храмовни свитак* TS 45,11-12).

Дамаски документ открива мало о томе како је живот појединца напредовао у „градовима“ и за податке морамо да се окренемо *Правилнику заједнице Израела на крају дана* (IQSa) у нади да он одражава оновремену стварност као и идеалан начин живота у будућој ери.

У складу са овим списом, члановима завета било је допуштено да се жене у добу од двадесет година, када се сматрало да су довољно одрасли и да „спознају (добро) и зло“ (IQSa 9,11). У следећих пет година било им је, онда, дозвољено да „помажу“ (супротно од узимања активног учешћа) и „буду присутни слушању судова“. Са двадесет пет година напредовали би степен више и били би спремни да „служе службу заједни(це)“ (IQSa 1,12-13). Са тридесет година сматрани су коначно потпуно зрелим и могли су „узети учешћа“ у пословима суда и заједница, и заузети место међу људима вишег степена у секти и „главарима тисућа Израела, вођама стотина, вођама пе(д)есетина, судијама и редарима, по племенима својим, по свим породицама својим, (пре)ма Речима синова (Ахоро)нових, свештеницима...“ (IQSa 1,8-16). Као од људи на положају, од њих се оче-

кивало да обављају своје дужности најбоље што су могли, и поштовали су их мање или више сходно њиховом „разумевању“ и „савршенству“ њиховог „пута“. Што су старији били обавезе су им постајале лакше (IQSa 1,19).

Као и у Кумрану, врховна власт остајала је у рукама свештеника, и свака група од десеторице или више њих морала је да има и свештеника „зналца Књиге Медитације“⁹ и он би „њима руководио“ (CD 13, 2-3). С друге стране, његово старешинство није представљено као апсолутно у „градовима“. Експлицитно је наведено да је у одсуству одговарајуће квалификованог свештеника, њега требало заменити левитом који ће обављати све дужности надређеног осим оних које су у Библији посебно резервисане за свештенство – таква је, на пример, примена закона о лепри (CD 13, 3-7). *Дамаски документ* из Пећине 4 (4Q266, 269, 272-3) надугачко описује дијагнозу почетка болести и евентуално лечење коже. Свештеници са говорном маном, они који су били ратни заробљеници, или су живели и били активни међу нејеврејима, били су ослобођени испуњавања свештеничких дужности и нису могли јести „свету храну“ (4Q266, фрагмент 5). Верзија *Дамаског документа* из Пећине 4 прописује и да свештеници треба да плаћају дажбине у земљорадничким производима (4Q 266, фрагмент 6; 271, фрагмент 2).

Као и у *Правилнику заједништва*, човек на челу „логора“ означен је у *Дамаском документу*, као и у 4QD (4Q266, фрагмент 5), и у хибридном 4Q265, фрагменти 1 2 и 7 2, као м'вакер или Надзорник. Изгледа да њега, ипак, није подржавао Савет. Заправо, речи „савет заједнице“ су одсутне из овог документа осим у хибридном документу 4Q265 у фрагментима 1 2 и 7 2, где је употреба овог термина много општија у првом случају, а у другом случају речи представљају назив за идеални нуклеус секте. Постоји помен „друштва Израела“ по чијем савету ће бити

допуштено да нападну нејевреје (CD 12,8), али овај тип ратног савета, који се такође помиње у *Правилнику заједнице Израела на крају дана* (1QSa 1, 26) сигурно нема никакве везе са скуповима описаним у *Правилнику заједништва*. (Једина могућа паралела је „савет Светости“ у CD 20,24 у којем ће се просуђивати о оним члановима који се не придржавају строгих правила.) Надзорник „логора“ је, у сваком случају, препуштен сам себи као учитељ и помоћник свог народа. Он их мора волети, пише творац текста, „као отац синове своје, и нека обра(ти) све оне који су скренули, као пастир стадо своје. Нека расплете омче веза њихових да не би било потлачених и гажених у заједници Његовој“ (CD 13, 9-10).

Надзорник је требало да испита ново-придошле у његово Мноштво, иако не, а то морамо напоменути, да просуди и њихов „дух“, и требало је да буде одлучујући ауторитет при њиховом пријему (потврда и 4Q 265, фрагмент 1 2). Ове су нам службе, наравно, већ познате из *Правилника заједништва*. Али, један додатни задатак м'вакера у градовима био је да осигура да нема пријатељских односа између његовог Мноштва и било кога изван секте. Било какве размене до којих би долазило морале би бити плаћене, а чак и овакве трансакције је морао да одобри Надзорник (CD, 13, 14-16).

Уместо да се прекршиоцима баве судови за испитивање заједнице, градови су имали своје трибунале на којима су такви саслушавани. И више од тога, били су опккрбљени правим „судијама“. Њих је требало да буде десет, изабраних на одређено време и пореклом из племена Левија, Арона и Израела: четири свештеника и левита и шест световњака (CD 10, 4-7). Требало је да не буду млађи од 25 година, ни старији од шездесет – у *Правилнику заједнице Израела на крају дана*, који такође говори о судијама, граница у годинама је тридесет и шездесет (IQSa 1,

13-15) – и било је потребно да буду стручњаци за библијски закон и „закон Завета“. Изгледа да је оваква класификација заправо била незаобилазна. Ипак, није било сасвим тако. На пример, очито је да је Надзорник био умешан и у правне ствари, он је требало да одреди да ли је против члана секте спроведен исправан поступак, и да ли се може изаћи пред суд (CD 9, 16-20), и изгледа да је у извесним случајевима он сам налагао кажњавање (CD 15, 13-14). „Свештеник који надгледа Мноштво“ из једног од фрагмената *Дамаског документа* из Пећине 4 (4Q270, фрагмент 7, 1-2) изгледа да је обављао исту самосталну судијску функцију као Надзорник у случајевима греха из нехата. Није нам речено да ли је десет судија заседало заједно, да ли су били локалне судије тамо где су и живели, или су путовали по потреби као што се то данас чини. Законски кодекс који се очекивало да они примењују, онакав какав је утврђен у *Дамаском документу*, разликује се по садржају од кодекса из *Правилника заједништва*. И корак даље, иако се, за разлику од кумранског кодекса, само ретко изрицала казна, некипут је то и осуда на смрт. Ми овде имамо, као додаток ономе што се првенствено односило на дисциплину заједнице која је у највећој мери идентична у *Правилнику заједништва*, још и детаљније преформулације које је ова секта извршила над старозаветним законима који су регулисали јеврејски живот као такав.

Прва група уредби, које су се односиле на заветовање, почиње налогом да, како би избегао да буде осуђен на смрт због највећег греха „изрицања имена Божијих“, члан секте мора да се закуне самим Заветом. Оваква заклетва би га у потпуности обавезивала, и не би је се могао одрећи (CD 16, 7-8). Ако би он затим прекршио своју заклетву, једино би му преостало да се исповеди свештенику и „обрати се“ (CD 15, 1-5). Члану секте је такође наређивано да „не заветује жртве-

нику било шта на силу отето“ и „не посвећује храну ус(ана сво)јих Богу“ (CD 16, 13-15), и да се никада не заклиње напољу, него увек пред судијама (CD 9, 9-10). Претила му је смрт уколико би „заклео другога на рушење по законима неверних“ (CD 9, 1). Што се тиче закона који преноси Библија, по коме очеви и супрузи могу да пониште заклетву њихових кћери и жена, *Дамаски документ* га ограничава на поништење заклетве која, пре свега, никада није ни требало да буде дата (CD 16, 10-12, а за донекле различито правило погледати *Храмовни свитак* TS 53, 16 до 54, 5). Јасно је наведено да никаква оптужба не важи без претходне опомене пред сведоцима (CD 9, 2-3). Списак моралних прекршаја који су нам пренесени документима (4Q477) већ смо претходно цитирали.

Неколико уредби се тиче самих сведока. Нико испод двадесет година не може да сведочи пред судијама, ако је предвиђена смртна казна (CD 9, 23-10, 2). Такође, док је у Библији уобичајено да су потребна два или три сведока пре него што се изрекне икаква пресуда (*Закони поновљени*, 19,15 и 2QTC, *Храмовни свитак* 61, 6-12), као и то да би један сведок био сасвим неприхватљив, *unus testis nullus testis*, закон секте допуштао је пресуду над човеком који је крив за понављање истог прекршаја на основу сведочења по једног сведока за сваку засебну прилику у којој је прекршај извршен, ако су се постарали да то сместа пренесу Надзорнику и ако је Надзорник то сместа забележио (CD 9, 17-20). Што се тиче случајева за које се предвиђа смртна казна, којима треба додати одрицање изазвано опседнутошћу ђаволом (CD 12, 2-3), завођење верене девојке (4Q159, фрагмент 224, 10-11) и клеветање људи Израела и издају (TC 64, 6-13), није вероватно да су јеврејске или римске власти могле поверити секти икакво право на егзекуције. Тако да је то највероватније део визије будућег доба чла-

нова секте, у коме ће она, као Израел *de jure*, чинити *de facto* управу одабраног народа.

Кодекс казни из Дамаског документа (4Q270) утврђује неповратно одстрањење у случају човека који „блудничи“ са својом женом. То се може односити на недозвољени сексуални однос са женом током менструације, или, можда пре, са трудном женом или женом у постменструалном периоду, јер је, како то Јосиф Флавije јасно тврди у вези са ожењеним есенима, секс међу супружницима био дозвољен само у сврхе зачећа (Пат, II, 161).

У делу посвећеном правилима Шабата (суботњег дана) долази до помака ка већој строгости. У то време је рабински закон развио правила Шабата још детаљније него што су развијена у овим документима, али је та тенденција већ очигледна.

Члан секте не само да је морао да се уздржи од рада: „нека не ради (ни један) човек дана шестог никакав посао од времена када ће сунчево коло бити далеко до двери његовог испуњења“ (где залази) (CD 10, 15-16), није смео чак ни да говори о раду. Ништа повезано са новцем или добити није смело да омета његов одмор на суботњи дан (CD 10, 18-19). Ниједан члан Савеза божијег није требало да излази послом на суботњи дан, заправо он није смео да, ни из било ког разлога, излази даље од хиљаду лаката, док је могао да напаса стоку на растојању од две хиљаде лаката од свог града (CD 10, 21; 11, 5-6). Није смео да кува. Није смео да бере и једе воће или било шта друго јестиво што „лежи у пољу“. Није могао да црпе воду и да је односи, него да пије тамо где ју је нашао (CD 10, 22-23). Није смео да удара стоку или „тера“ свога „роба“ (CD 11, 6, 12). Није могао да носи дете, ставља мирисе или брише прашину у својој кући (CD 11, 10-11). Није смео да помаже својим животињама код порођаја, или да им помогне уколико па-

дну у јарак; могао је, ипак, да извуче човека из воде или ватре, али без помоћи лестви или ужета (CD 11, 13-14, 16-17). Тумачећи Библију са ограничењима (Трећа књига Мојсијева, Левитска 23, 38) онај (или они) који је саставио законе секте заповедао им је да „не улазе к жртвенику суботом, већ само да приносе суботњу жртву паљеницу“ и да не шаљу дарове „руком човека укаљаног једном од нечисти, да би му дозволио тиме да укаља жртвеник“ (CD 11, 19-20). Није требало такође да лежу са женом „у граду светишта“ (CD 12, 1-2, IIQTS 45, 1-12).

Казна прописана за скрнављење суботњег дана и празника на било који од ових начина није била смрт као у Библији (Четврта Књига Мојсијева, Бројеви, 15, 35), чак не ни одстрањење, као у Правилнику заједништва. Казна је била седам година затвора: „...на синовима је човечијим да га ставе под стражу, а када се излечи од тога, а чуваху га до седам година, нека после тога дође у заједницу“ (CD 12, 4-6).

У последњој групи, уредбе делују као да нису у вези, иако се неке од њих тичу односа са ширим јеврејско-нејеврејским светом. Једна таква уредба забрањује убијање или крађу од нејевреја „већ само по савету дружине Израела“ (CD 12, 6-8). Друга забрањује продају нејеврејима ритуално чистих животиња и птица, као и производа из амбара и преса за грожђе, јер би их могли оскрнавити нудећи их као жртву паљеницу. ММТ даље забрањује прихватање понуда (жита или меса) од нејевреја (4Q394, фрагменти 3-7). Постоји и забрана на продају нејеврејима страних слугу преобраћених у јеврејску веру (CD 12, 11). Али, као додатак овим одредбама које утичу на контакт са нејеврејима неке су се одредбе тичале забрана одређених врста хране. Тако: „Нека не погани човек душу своју сваком животињом и гмизавцем хранећи се њима, од ларви пчела до сваког створа живог који гмиже по води“ (CD 12, 12-13).

Друге се односе на закон о чистоти (CD 12, 16-18) и очишћењу (CD 10, 10-13) и на нечист као производ различитих сексуалних распушетности или порођаја (4Q266, фрагменти 6, 1-2). Осим *Дамаског документа*, други део ММТ (4Q394-5), 4Q Очишћења (4Q274, 276-7, 284) и *Храмовни свитак* (11QTS 45-51) нуде нам шире информације по питањима чистоте, укључујући и закон који се односи на паљење „црвене јунице“ чији је пепео био неопходни састојак за прављење „воде за отклањање нечистоће“ (ММТ 4Q394 3-7 1, 395; 4Q276-7).

Допуштене су биле две врсте окупљања, подједнако лаконски описане: „заседање логора“ којим је председавао свештеник или левит и „заседање свих логора“ (CD 14, 3-6). Претпостављамо да је ово друго било опште окупљање читаве секте које се одржавало на Празник Обновле завета, на великој годишњој прослави која се помиње у 4QD (266, 270) и на којој и „људи светости“ и „људи завета“ исповедају своје претходне грешке и поново се обавезују на савршену покорност Закону и осталим учењима секте. Судећи по доступним текстовима, чланови секте су морали бити испитани и уписани у свој степен по имену, прво свештеници, онда левити и на крају Израелити. Четврта група, обраћеници¹⁰, карактеристична је само за „градове“, али речено је да су то били нејеврејски робови преобращени у јудаизам. Даља примедба да су у те сврхе чланови секте морали бити „питани о свему“ води нас ка помисли да то мора бити алузија на годишње испитивање њиховог духовног напретка које се помиње и у *Правилнику заједништва* (CD 14, 3-6).

Два рукописа *Дамаског документа* из Пећине 4 описују церемонију одстрањења једног нелојалног члана. Њега је проклео и отпустио свештеник који надзира Мноштво, а морали су га, такође, проклетити и сви становници логора. Уколико би неко од становника одржао кон-

такт са отпадником, тиме је проиграо своје сопствено чланство у секти (4Q266, фрагмент 2 2; 270, фрагмент 7, 1-11).

Независно од ових нама познатих налога, свештеник који је сазивао скуп морао је бити стар од тридесет до шездесет година и, непотребно је и рећи, „поучен у књизи Хагу“ (књизи Медитације). „Надзорник свих логора“, са своје стране, требало је да буде између тридесете и педесете године и да је „овладао свим тајнама људи и свим језицима родова њихових“. На њему је било да одлучује ко ће бити примљен, и све што је било повезано са „завадом или судом“ морало је бити изнесено пред њега (CD 14, 7-12).

Што се иницијације нових чланова тиче, правила као да су прописана за младе људе који постају пунолетни унутар братства и за регрутоване новајлије изван њега. Ово није сасвим јасно, али инструкција да кандидат не треба да буде обавештен о правилима секте пре него што је стао пред Надзорника тешко да је могла бити примењивана на особе које су одрасле у уском кругу секте (CD 15, 5-6, 10-11). О младим људима из секте се у *Дамаском документу* каже само: „А онај који пређе у Савез (одређен) за цео Израел, у закон вечити, синове њихове, доспеле да прођу испите, нека заклинају заклетвом Савеза“ (CD 15, 5-6).

Правилник заједнице Израела на крају дана је опширнији. Тамо је увођење у секту представљено као врхунац детињства и младости проведених у учењу. Предавања о Библији и „законима Савеза“ почињу много пре него што дете напуни десет година, а у том узрасту дечак почиње обучавање у правилима које траје десет следећих година. Тек после свега овога он би био коначно спреман. „Нека га од де(чаштва његовог подучавају књизи Хаги, и према добу његовом нека га просвећују законима савеза и (према уму његовом нека га по)уче судовима својим. Десет година нека се сматра дететом. А (у) двадесетој го(дини нека про-

ђе кроз ис)пите да би дошао у коло, унутар по(ро)дице своје, да се сједини у свету заједни(цу)" (1QSa 1, 6-9).

Новајлија изван братства који се показује и „обратио с пута своје пропасти“ требало је да буде учлањен „заклетвом Савеза“ на дан свог разговора са Надзорником, али ниједно правило секте не сме да му буде откривено „све док не стане пред Надзорника, да се не би показао глупим када га испитује“ (CD 15, 7-11). Самим тим, ако прекрши заклетву, за њега ће бити захтевана „одмазда“. Текст затим постаје фрагментаран и непоуздан, али упућује придошлицу где да пронађе литургијски календар који га његова заклетва обавезује да следи. „О свему је томе, ето, истражено и објашњено у *Књизи поделе времена на јубилеје своје и седмице своје*“ (CD 16, 2-4).

Морамо додати да је једна велика разлика између организације братства у градовима и оних у „монашким“ насељима у томе што се од нових чланова није захтевало да предају своју својину. У Кумрану није пронађен ни траг добровољног комунизма. Са друге стране, док су чланови секте из пустиње практиковали заједничко власништво, они из градова су давали прилоге за помоћ својој сабраћи којој је она била потребна. Сваком човеку који је за то био способан било је наређено да преда најмање дводневну зараду месечно за добротворни фонд, и одатле би Надзорник и судије делили помоћ сирочићима, сиромашним, старим и болесним, неудатим женама без средстава за живот, и за затворенике у страним рукама којима је потребан откуп (CD 14, 12-16).

Кад се упоређују ове две врсте живота у секти, наилазимо на многе сличности, посебно откад су фрагменти 4QD и 4Q265 постали доступни, али неке од разлика су још увек остале упадљиве. У пустињи Кумрана људи су живели заједно у издвојености; у градовима су били груписани у породице, окружени људима који нису били чланови и са којима су били у неза-

обилазном иако слабом контакту. Братство из пустиње требало је да се држи подаље од Храма у Јерусалиму, све док не дође до обнове правог култа у седмогодишњем есхатолошком рату; чланови секте из градова су учествовали у верским обредима у храму. Судије из градова немају своје парњаке у Кумрану. Кумранског Надзорника је подржавао Савет, Надзорници у градовима су делали независно. Нелојални пустињски чланови секте осуђивани су на бесповратну екскомуникацију, или на привремено одстрањење из заједничког живота, или на лакше окајавање. Кодекс казни који се тицао градова предвиђао је и смртну казну (свеједно да ли је заправо извршена или није), као и поправно затварање. Заједничка трпеза и „очишћење“ повезано са њом играли су суштинску улогу у Кумрану; што се градова тиче, заједнички оброк, за разлику од чисте хране, није ни поменут. И корак даље, у Кумрану су сви нови кандидати долазили споља, у градовима су неки били преобраћеници, али су други били синови чланова секте. Пустињски искушеници пролазили су кроз две године обуке и били обучавани у учењу о „два духа“, обраћеници у градовима нису пролазили кроз оваква искуства. У пустињи, својина је била заједничка, у градовима није. И, после дње, али не најмање важно, изгледа да је пустињска заједница била целибатна, док чланови секте из градова то очито нису били.

Ипак, и поред разлика, на основном нивоу доктрине, циљева и принципа, приметне везе спајале су братство из пустиње и оно из градова. И једни и други су тврдили да представљају истински Израел. И једне и друге водили су свештеници, цадокитски свештеници судећи по *Правилнику заједништва, Дамаском документу и Правилнику заједнице Израела на крају дана*, али не по 4QSa (=4Q256), 4QSc (=4Q258), ни по ММТ. И једни и други образују целине од хиљаду, сто, педесет и десет људи, и једни и други инси-

стирају на искреном повратку на Мојсијев Закон у складу са њиховом сопственом засебном интерпретацијом тог закона. И једнима и другима управљали су свештеници (или левити). Главни, највиши по степу, учитељ и руководилац једних и других, познат је по необичном називу *м'вакер*. У оба случаја, увођењу у секту претходи улазак у савез и заклетва. Обе су се групе окупљале једном годишње да би преиспитале ред првенства својих чланова после испитивања понашања сваког човека током годину дана. И, важније од свега, и једни и други су прихватили исти „неправоверни“ литургијски календар који их издваја од остатка јеврејства.

Може се извући један једини логичан закључак: то је био јединствен религиозни покрет са два огранка. Тиме се, наравно, не одговара на сва наша питања. То нам не говори да ли су ове разлике биле резултат ублажења првобитних аскетских правила, или увођења веће строгости. Нигде нам није речено ни да ли су пустињски чланови секте и они из градова одржавали редовне контакте међу собом. На крају крајева, историја религије пуна је примера сестринских секти које су се претвориле у смртне непријатеље. Да ли су Кумран и градска заједница проповедали и практиковали јединство? Неколико битних показатеља говори да јесу.

Једна од индикација да су постојале живе везе између две групе долази из саме кумранске библиотеке. У њој је пронађено ни мање ни више него десет примерака *Дамаског документа* и других списа који одражавају исти начин живота. Изгледа нам мало вероватно да би они могли тако уочљиво фигурирати међу кумранским књижевним благом уколико би то били правилници неке ривалске институције. Сем тога, у пећинама нема ни трага ниједној другој књизи која би била у вези са супарничком религиозном фракцијом, сем можда у облику побијања у ММТ. Још један показатељ који говори у прилог јединства налази се у одломку из

Дамаског документа који оцртава процедуру за „заседање свих логора“ и прописује да чланови морају бити „уписани по имену“ у старешинству. Ова клаузула се у потпуности слаже са правилом из *Дамаског документа* које прописује годишње преиспитивање степена чланова секте (IQS 2,19-23), уз празнични ритуал Обновe Завета. То нас наводи да претпоставимо да је Празник Завета, дан на који је братство из пустиње одржавало свој годишњи духовни „испит“, био празник и братстава градова. Да ли можемо отићи корак даље и утврдити да две церемоније не само да су се одигравале у исто време, него и на истом месту? У ствари, књижевни и археолошки докази имају тенденцију да подрже теорију по којој су се „заседања свих логора“, идентична са годишњим заседањима кумранског огранка, одржавала у Кумрану.

Први показатељ нас управља ка ближем одређењу улоге *м'вакера* из *Правилника заједништва* и *Дамаског документа*, једног у односу на другог. Као што се вероватно сећате, највиши по степену у Кумрану требало је да буде експерт за препознавање „природе синова човечијих у складу са врстом духа који поседују“ (IQS 3, 13-14), док је *м'вакер* из градова требало више да се стара о човечијим „делима“, „поседима“, „способностима“, итд., него о њиховом духу. Ипак, када *Дамаски документ* описује атрибуте „Надзорника свих логора“, ми ту наилазимо само на преформулацију атрибута који се приписују највишем по степену у пустињској заједници, да он треба да „овлада свим тајнама људи и свим језицима родова њихових“. Из овога ће, према томе, произаћи да су Надзорник свих логора и Надзорник из Кумрана били једна те иста особа. Следећи такав наговештај произлази из чињенице да је *Дамаски документ* намењен и пустињским и градским члановима секте. На пример, одломак из *Опомене* којим се саветује човек да одабере све оно што се Богу допада, и да

одбаци све што Бог мрзи, изгледа да је упућен целибатним члановима: „(да бисте) ходили непорочни по свим путевима Његовим, како се не бисте заносили за наумима грешног нагона и блудних очију“ (CD 2, 14-16). Али, у истом овом документу касније наилазимо на налоге који су експлицитно намењени ожењенима: „А ако станују у логорима, према правилима земље (како је то било одвајкада) и узму жене (према пропису Наука) и роде децу, нека се опходе према Науку и према одредбама обавезних заклетви, према правилима Науку, као што рече „за мужа и жену и за оца и сина“ (Четврта књига Мојсијева, Бројеви, 30.17) (CD 7,6-9).

Опомене су, изгледа, укратко, биле проповеди намењене за упућивање, у извесним приликама, и ожењеним и неожењеним члановима секте, а пошто је њихова тема истрајавање у Завету, одговарајућа прилика била би Празник Обнове Завета у трећем месецу (4Q266, фрагмент 2; 270, фрагмент 7, 1-2), тј. Празник седмица (Шавуот), а место састанка Кумран.

Ове књижевне показатеље подупиру два археолошка налаза. Прво, ту је 26 спремишта са костима животиња спаљених на кумранском налазишту – коза, оваца, јагањаца, стеоних крава, крава и волова – које је дуго интригирало научнике. Дали је могуће да је Ј. Т. Милик био у праву када их је идентификовао као остатке оброка који су послужени већим групама ходочасника у кумранској „централи“ секте (*Ten Years of Discovery in the Wilderness of Judea*, стр.117)? Наравно, и он повезује ово окупљање са Празником Завета.

Други археолошки путоказ је такође повезан са костима. Костури четири жене и једног детета, а могуће и још два женска тела, и тела двоје деце, пронађени су у продужетку кумранског гробља. Дакле, ако су Празнику обнове завета присуствовали и чланови секте из градова и њихове породице, томе се може итекако приписати присуство мртвих жена и деце међу

иначе мушким костурима на терену правог гробља.

Ако повежемо нити ових различитих аргумената, изгледа да остаје мало сумње не само у то да су пустињски и градски чланови секте били уједињени у доктрини и организацији, него ни у то да су остали у живим и редовним односима, под врховним административним и духовним ауторитетом свештеника као лица из сенке, о коме сазнајемо тако мало, и његовог доминантног партнера кумранског Надзорника, Надзорника свих логора. Кумран је изгледа био седиште старешина секте, а такође и центар ка коме су се окретали сви они који су проповедали покорност Савету заветованика.

[Geza Vermes, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, Penguin Books, London, 1997]

**Превела са енглеског
Александра Грубор**

Зашто постоје интересовање за Свитке Мртвог мора?

Роберт Ајзенман и Мајкл Вајс

□
Зашто би се било ко интересовао за свитке са Мртвог мора? Зашто су они важни? Верујемо да ће ово издање, које представља педесет текстова из претходно необјављеног корпуса, помоћи да се одговори на ова питања.

Прича о открићу свитака у пећинама дуж обале Мртвог мора касних четрдесетих и раних педесетих година је добро позната. Прву су пећину, како каже прича, открили бедуински дечаки 1947. године. Из те пећине потичу најпознатији материјали за истраживање Кумрана, а то је арапско име за локацију на којој су свици откривени. Научници га користе као скраћеницу која упућује на свитке.

Открића из других пећина су много мање позната, али су од подједнаког значаја. Пећина 3 је, на пример, откривена 1952. године. Садржала је *Бакарни свитак* који је очито био списак скровишта блага из Храма. Одувек је постојао проблем уклапања *Бакарног свитка* у одговарајуће историјско окружење. Овај рад ће помоћи у решавању овог и сличних проблема. Пећина која је, када је *Бакарни свитак* у питању, била најважнија јесте Пећина 4, откривена 1954. године. Пошто је она откривена *после* поделе Палестине, њен је садржај доспео у Рокфелер музеј у Источном Јерусалиму који су контролисали Јорданци, док је садржај Пећине 1 претходно већ припао Израелском музеју у Западном Јерусалиму који су контролисали Израелци.

Научници обележавају ове пећине које садрже рукописе у складу са хронолошким редом по коме су откриване: на пример: 1Q=Пећина 1, 2Q=Пећина 2, 3Q=Пећина 3, и тако даље. Наизглед езотерична шифра за обележавање рукописа и фрагмената, према томе, изгледа овако: 1QS=Правилник заједништва, 4QD=Нови савез у земљи Дамаска, који је супротстављен, на пример, рукопису CD, редакцији истог документа откривеној крајем деветнаестог века у остави познатој као каирска Гениза.

[133]

Откриће овог очито древног документа са јудео-хришћанским импликацијама међу средњовековним материјалима је у то време збунило проучаваоце. Касније су фрагменти тога рукописа пронађени међу материјалима из Пећине 4, али су истраживачи наставили да користе верзију из каирске Генизе, јер кумрански фрагменти никада нису објављени. Ми сада у овој књизи представљамо фотографије последњег ступца овога документа (табла 19 и 20) и он има запажену улогу у збивањима која воде ка коначном објављивању до сада необјављених плоча.

Борба за приступ материјалима из Пећине 4 била је дуга и мучна, некипут чак и огорчена. Јорданска влада наименовала је Интернационални тим издавача који су контролисали процес. Проблеми са тим тимом су опште познати. Да их изложимо у најкраћој форми: прво, тим тешко да је био интернационалан, друго, није добро радио као тим, и треће, отегао је процес издавања до у бескрај.

Године 1985–1986, професор Роберт Ајзенман, саиздавач овог издања, био је у Јерусалиму као најнадаренији на тлу Америке за студије хуманистике. Био је на Институту за археолошка истраживања Вилијама Х. Олбрајта – на Америчкој школи у коју су свици из Пећине 1 првобитно донесени на преглед 1947. године. Предмет његових истраживања био је однос између кумранске заједнице и Јерусалимске цркве. Јерусалимска црква нам је такође позната и као јерусалимска заједница Јакова Праведног, који се у изворима назива „Исусовим братом“ – шта год да се под оваквом ознаком подразумевало. Ранији добитници ове награде су углавном били археолози по струци, али неки од њих су били преводиоци, укључујући и поједине чланове Интернационалног тима. Професор Ајзенман је био први наименовани историчар.

На своје разочарење, он је схватио да би се мало тога могло урадити у Јеруса-

лиму. Што се тиче приступа самим свицима, „возали“ су га окол, на начин који је до сада већ познат онима који прате сагу о свицима – покушавали су да га се ратосиљају и шетан је тамо-амо на релацији између Израелског министарства за старине, сада смештеног у Рокфелеров музеј, и École Biblique или Француске школе која се налазила ниже у истој улици у којој и Америчка школа. Да је он у то време знао за архив у Хантингтонској библиотеци у Калифорнији, недалеко од његовог универзитета – чије постојање никада није било широко обелодањивано, тако да чак и многи запослени у библиотеци за њега нису знали – могао је имати више користи од останка код куће.

Из редова Француске школе, École, како су је називали, продужене руке доминиканског реда у Јерусалиму, регрутовани су сви претходни издавачи, укључујући и двојицу скорашњих, Оца Беноа, који је док није умро био на челу École и Џона Страгнела. Интернационални тим је основао отац Ролан де Во, још један доминиканац. Неколико сезона, од 1954. до 1956. године, Де Во је вршио ископавања у Курману. Био је по вокацији социолог, а не археолог, али је, такође, био на челу École.

После освајања Источног Јерусалима у Шестодневном рату 1967. године, неко би могао назвати Израелце највећим ратним профитерима. Да су имали способност да то схвате преостали свици би сигурно били њихов највећи плен. Али, нису је имали. Због осетљивости међународне ситуације и своје сопствене инертности, они су учинили врло мало да убрзају процес објављивања свитака који се, због проблема везаних за *Бакарни свитак* који је већ поменут, мање-више свео на застој. Десило се супротно од очекивања, и претходна политика издавања, за коју је у том тренутку изгледало да је на издисају, добила је „инекцију“ за још двадесет година живота.

У пролеће 1986. године, на крају свог боравка у Јерусалиму, професор Ајзенман је са британским научником Филипом Дејвисом са Универзитета у Шефилду отишао да се види са једним израелским званичником који је за то био одговоран – са посредником у име Министарства за старине (које је сада постало „власт“) и Интернационалног тима, који је био кустос за свитке у Израелском музеју. Јасно им је речено: „Нећете видети свитке док сте живи“.

Ове су их речи више од било којих других потакле на акцију и покренута је кампања за слободан приступ свицима. Готово пет година од дана када су ове речи изречене, остварен је потпуни приступ. Ово јесте прича у причи, али ће за наше потребе бити довољно да кажемо да је кампања доживела својих пет минута у јуну 1989. године, када се нашла у жижи паралелне кампање коју је водила Библијска археолошка ревија у Вашингтону и њен уредник Хершел Шенкс, и тако је скренула на себе пажњу интернационалне штампе. Без ичијег знања, било Шенксовог или знања штампе, иза сцене су се догађала збивања која ће чак и ове дискусије учинити спорним.

Ајзенман је, у овом вихору светске медијске пажње, био идентификован као кључни научник у овој борби. Као резултат тога, постале су му доступне фотографије преосталих необјављених свитака са Мртвог мора. Оне су почеле да му пристижу у септембру 1989. године. Прво су дошле у малим пошиљкама, затим у све већим, све док му до јесени 1990. годину дана касније, нису биле предате фотографије готово целог необјављеног корпуса и још нешто изван тога. Они који су били одговорни за ово, очито су осећали да ће он знати шта да уради са њима. Ми се надамо да је ово поверење било оправдано. Резултат је објављивање двотомног *Факсимил издања* две године касније, као и овог нашег издања.

у том критичном тренутку је на сцену ступио професор Мајкл Вајз са Универзитета у Чикагу, специјалиста за арамејски. Ајзенман је у новембру 1990. године почео да дели свој архив са њим. Професор Вајз описује утисак који је призор огромног фотографског архива оставио на њега када је дошао у Калифорнију и први пут се успео степеницама на сунчано поткровље које је Ајзенман користио као радну собу: „Фотографије су биле наслагане у мале гомиле по читавој соби. Било их је толико много да би, када би се наслагале једна на другу, сигурно биле високе 1,80м. Требало је да нас неко фотографише и забележи ову сцену – нас двојица стојимо на различитим странама огромне гомиле од 18000 фотографија претходно заплењених и необјављених свитака са Мртвог мора – те велике гомиле која нам није умакла.“

Два тима су се сместа бацила на посао, једним је руководио професор Ајзенман на Државном универзитету Калифорније у Лонг Бичу, а другим професор Вајз на Универзитету у Чикагу. Циљ им је био да прођу кроз све, кроз сваку фотографију засебно, да утврде шта је ту било, без обзира колико би то дуго трајало, не препуштајући ништа случају, и не зависећи ни од чијег рада.

Истовремено, у циљу потпуно слободног приступа без ограничења, Ајзенман је припремао *Факсимил издање* свих необјављених плоча. Све је пописано, и требало је да се појави следећег пролећа у издању Е. Ј. Брила у Лајдену у Холандији. Ипак, десет дана пре објављивања, у априлу 1991. године, због притиска Интернационалног тима, издавач се повукао без објашњења и Хершел Шенкс и Библијско археолошко друштво су, са својим угледом, ускочили да попуне празнину. Али, време је већ било изгубљено и одвијало се нешто друго што ће питање приступа свицима учинити депласираним.

Независно од свега, Хантингтонска библиотека из Сан Марина у Калифорнији, као свој допринос академској слободи, а

не знајући за ове друге припреме које смо помињали, иако свесна користи од везе са штампом коју ситуација већ садржи, позвала је Ајзенмана за свог консултанта у јуну 1991. године. Затим је, у септембру 1991, Библиотека једнострано одлучила да отвори своје архиве. Монопол је срушен. Двотомно *Факсимил издање* БАС-а (Библијског археолошког друштва) је објављено два месеца касније.

Шта је био проблем са студијама Ку-мрана када су чињени толики напори да се оне „прочишћавају“? Због постојања Интернационалног тима, који је остављао утисак „званично“ наименованог, публика је, наравно, почела да сматра њихова издања (углавном издања Oxford University Press-а из серије *Открића у Јудејској пустињи*) ауторитативним. Та су издања садржала и интерпретације, на које се такође почело гледати као на „званичне“. То је важно. Они који нису имали срећу да сами виде те текстове лако су подледали утицају оних који су тврдили да знају или да су видели више.

Овај се став може формулисати и другачије: контрола над необјављеним рукописима значи контролу над научном облашћу. Контролишући необјављене рукописе – брзину њиховог објављивања, то коме ће се дати документи да их објави, а коме не – Интернационални тим је могао, са једне стране, да створи инстант научне „суперзвезде“, а са друге стране, контролисао је и тумачења текстова. На пример: уместо Џону Алегру, приступ је дозвољен Џону Страгнелу, уместо Роберту Ајзенману, Френку Мур Кросу, уместо Мајклу Вајзу, једном Емилу Пијеу. Без друге анализе са којом би се упоредила, ова тумачења су готово неизбежно прерастала у један вид „званичног“ учењаштва.

Рођена је концепција научне области позната као „теорија о есенима“, а заговорници су били „званични“ научници и њима блиске колеге. Као што ћемо видети из овог рада, та је теорија нетачна и недовољна да би се описала целина ма-

теријала коју представља кумрански корпус. Једна друга несрећна последица оваког стања ствари била је то што је допуштено појединцима који су, случајно или намерно, у све били умешани, да контролишу постдипломске студије у овој области. То значи да сте, уколико сте желели да проучавате одређени рукопис, морали да одете у институцију или код професора универзитета под чијом је он контролом. Није могло бити другачије. Из овога је, такође, незаобилазно произлазила контрола свих „фотеља“ или положаја у струци, којих је и тако било мало, свих критичких часописа, прегледа рукописа (у свакој прилици доминирао је Харвард, Оксфорд и École Biblique), одбора за издавање, издавачких одбора часописа и серија књига. Свако ко се супротстављао естаблишменту био је произведен у „другоразредног“, а сви који би га подржавали у „прворазредне“.

Ма какво било оправдање, ниједна област проучавања не би требало да пролази кроз понижења ове врсте, а поготово када је оно што је предмет тог проучавања, вишезначни и осетљиви документи пресудни за схватање историје човечанства и западне цивилизације. Имали смо, заправо, у академском свету посвећеном „науци“ и слободној расправи, у којој би опозиционе теорије требало да буду третиране поштно а не са згражавањем, раст онога што би у религији потпадало под назив „курија“ – а у овом случају „академска курија“, која промовише своје сопствене теорије, и осуђује теорије својих опонената.

Такви су били проблеми у студијама Кумрана које је Ајзенман одлучио да разрази тако што ће, једностран какав је и био, једном засвагда пресећи Гордијев чвор објављујући око 1800 претходно необјављених плоча које је поседовао. Рад који је пред вама пратећи је рад повезан са овом његовом одлуком, и педесет докумената које он садржи, представљају, по нашем мишљењу, најбоље од онога што постоји. Реконструисан од јануара 1991. године до маја 1992. године, он нам нуди изврстан увид у општи преглед

онога што се налази у претходно „заплећеном“ корпусу, а и објашњење какав је значај тога.

Педесет текстова у овом тому реконструисано је уз помоћ 150 различитих плоча, а већина бројева тих плоча налази се у напоменама на крају сваког поглавља. 25 најинтересантнијих међу овим плочама представљене су у овом тому не само због знатније читалаца, него и како би они могли да провере тачност преписа и превода. Преостале плоче можете пронаћи у *Факсимил издању* свитак са Мртвог мора, које је објавило Библијско археолошко друштво из Вашингтона 1991. године, и које садржи одговарајуће бројеве плоча.

Међу овим текстовима, 33 су на хебрејском (укључујући и један писан шифрованим писмом који се мора дешифровати), а 17 на арамејском. Арамејски је очигледно сматран бољим средством за изражавање завештања и химни. Рукописи који су били светији обично су исписивани на хебрејском, на светом језику Књига о Мојсију. Писци апокалиптичних визија су често одабирали арамејски, можда због традиције по којој је арамејски био језик анђела. Ова врста поделе, иако ни чврста ни дубока, карактерише и ову нашу збирку рукописа.

Текстови и фрагменти су преведени онолико прецизно колико је то било могуће, онакви какви јесу, ништа значајно није задржано у тајности или избачено. Ту је и прецизна транскрипција на модерни хебрејски која се иначе употребљава када се преносе класични хебрејски и/или арамејски списи, тако да читалац може да их упоређује са оригиналним фотографијама или да провери превод, ако се на то одлучи. Можда сваки превод није савршен, а и распоред фрагмената је у неким случајевима још увек заснован на нагађању, али су и један и други прецизни и довољни да омогуће да читалац извлочи своје сопствене закључке, а то је и смисао ове књиге.

Да би се тај циљ постигао, на крају сваког текста су коментари, неки су дугачки, а неки нешто краћи, и они би требало да помогну да читалац прође кроз сијасет онога што је веома често езотерична алузија, или неки од интерних унакрсних односа. Овим се коментарима такође покушава да се ствари ставе у одговарајућу историјску перспективу, у овом случају треба ценити и то што професори Ајзенман и Вајз имају идеје које нису увек исте, иако су комплементарне. Обојица се слажу што се тиче „зелотског“ и/или „месијанског“ карактера текстова, али један би отишао даље од другог у правцу „цадокитске“, „садуцејске“, и/или „јеврејски хришћанске“ теорије.

Уложен је, такође, велики напор да се ови нови документи повежу са главним текстовима који су били познати још од раних дана кумранског истраживања, а били су објављени педесетих и шездесетих година, укључујући *Нови савез у земљи Дамаска*, *Правилник заједништва*, *Тумачење књиге пророка Авакума (Пешер)*, *Рат синова светла против синова таме* и *Захвалнице*, које можемо пронаћи у прегледима на енглеском, које су објавили и Penguin Books и Doubleday. Захваљујући овим коментарима читаоцу ће бити омогућено да сагледа и раније објављена дела у потпуно новом светлу. Без коментара ове врсте, који заправо повезују један речнички комплекс са другим, један низ алузија са другим – некад езотеричних, али увек проицљивих – и без нових докумената као што су ови које ми нудимо у овом раду, тумачења ових раних текстова би остала у најмању руку непотпуна.

Није занемарљив ни сам број докумената који су овде представљени. Он се сада може непристрасно упоредити са бројем докумената који су већ раније објављени, и то ће показати какав је значај отворених архива и слободне конкуренције, чак и у академском свету. Он такође указује на то да је за проучавање ових текстова потребно много више времена

од 35 година које су на то већ утрошене, и моли јавност за још стрпљења, што је некипут тешко схватити.

Ови документи нису, као што ће читалац бити у могућности да просуди, ни досадни ни безначајни. Они апсолутно побијају сваку тврдњу да нема ничега интересантног у необјављеном корпусу, као што њихов стил и књижевна креативност побијају идеју да су они на неки начин инфериорне композиције. Баш напротив, неки од њих су изузетне лепоте – посебно екстатични и визионарски рецитали. Сви су документи од посебног историјског значаја.

Што се тиче Пећине 4, на основу материјала из серија у оквиру *Discoveries in the Judaean Desert* (скраћено ДЈД) и око 1800 фотографија у *Факсимил издању*, може се идентификовати око 580 засебних рукописа. Од њих, неких 380 су небibliјски или „секташки“ – како се научно воде – остатак су библијски. Небиблијски или „секташки“ рукописи су они којих нема у Библији. Са изузетком оних апокрифних и псеудоепиграфских дела која су до нас дошла кроз различите традиције, већина њих је потпуно нова, никад раније виђена.

Током јетких размена аргумената у штампи, до којих је дошло поводом контроверзи о приступу свицима 1989. године, неки су тврдили да су спремни да поделе документе који су им додељени на проучавање. Некипут је то било подмукло. То је могло бити до извесне мере истина ако се тицало библијских рукописа, јер они нису били посебно нови, нити од значаја као сасвим нова открића. То сасвим сигурно није било истина што се тиче небibliјских и „секташких“ докумената. Ови последњи су увек остајали под чврстом контролом научника који су на један или на други начин повезани са *École* коју смо већ помињали, као што су, на пример, Де Воови сарадници отац Милик, отац Беноа, отац Старки, Џон Страгнел и отац Емил Пије.

Али, ти небиблијски списи су од огромног значаја за историчаре зато што садрже најдрагоценије информације о токовима и мисли јудаизма и етосу из кога се родило хришћанство у првом веку п.н.е. и првом веку н.е. То су сведочења правих очевидаца. Док они који су одговорни за стање готово потпуног мировања у учењаштву можда могу себе оправдати са филолошке тачке гледишта зато што су наставили са оваквом праксом, интереси историчара су у многим случајевима потпуно игнорисани.

Већини филолога, који су првенствено заинтересовани за реконструкцију појединог текста или одређеног одломка из тог текста, не може да се свиди то што историчари, пошто су неких 35 година чекали да сав материјал постане доступан, не желе више да чекају, и свеједно им је да ли су преводи савршени или нису. Историчару је потребан материјал који се односи на одређени покрет или историјски ток пре него што извуче било какав закључак или створи суд о покрету.

Некипут и изузетни филолошки напори, уколико се игнорише однос једног рукописа према другом, једне алузије према другој, имају нетачност за резултат. То је често случај при проучавању Кумрана. Уколико нису доступни сви релевантни материјали, ништа се прецизно одишта не може рећи. Не могу то рећи ни филолози ни историчари, према томе, приступ свом материјалу је од користи и једнима и другима. По нашем мишљењу, резултати нашег рада на овом издању потврђују тај став.

Сличан је случај и са делима у овој „колекцији“ у којима постоје историјске референце на стварне личности. Чланови Интернационалног тима су знали за те референце, и повремено су их током година помињали у својим делима, али нису осећали потребу да их објаве, јер су им или изгледале небитне – изазивале су пролазну знатижељу – или нису могли ништа да направе од њих. То је веома илу-

стративно – то може видети свако ко погледа шта смо ми од њих направили. И у очима неког изван струке и у очима издавача са различитим становиштем, ови су материјали од великог, далекосежног историјског значаја. Заправо, они су велики корак ка разрешењу кумранског проблема. То мора бити јасно чак и најприземнијим посматрачима. Исто се може рећи и за текст о дисциплини који се налази на крају овог издања и у коме се изричито помињу имена људи повезаних са заједницом. Све референце ове врсте, заједно са описима околности под којима се нешто збивало, многоструко повећавају наше разумевање кумранске заједнице.

То је истинито и у случају две посланице о *Делима праведности*. Делови ових посланица су кружили под једним или другим именом већ неко време, али никада није био доступан комплетан текст. Заправо, покушаји да се оне објаве одбијани су на невероватне начине – „они унутра“ знали су за њихово постојање преко тридесет година. Ако погледамо јавне коментаре „оних унутра“ који се односе на те посланице, то је још само један доказ у корист отвореног приступа документима. Оно што те посланице имплицирају јесте од велике важности за решење основних кумранских проблема, али и проблема раног хришћанства, као што ћемо касније видети. Што се нас тиче, у складу са интенцијама које смо претходно најавили, потпуно смо сами прошли кроз читав корпус фотографија, и при том нисмо зависили ни од чијег рада. Ми смо направили селекцију и распоред плоча, ми смо идентификовали поклапања у тексту и ми смо склопили фрагменте. Читав процес трајао је само шест недеља. Насупрот ономе што се збило, информације које се налазе у ове две посланице требало је да буду доступне пре тридесет година и били би избегнути многи неспоразуми при проучавању Кумрана.

Исто то важи и за последњи стубац *Новог савеза у земљи Дамаска*. У проле-

не 1989. године, и Ајзенман и Дејвис су, и то сваки понаособ, затражили од Џона Страгнела, који је тада био на челу Интернационалног тима, и Израелског мистарства старина, приступ свицима, али су били одлучно одбијени. После овог „званичног“ захтева за приступ документима читава је ситуација око приступа доспела у међународну штампу.

Али, какав би преокрет проузроковао приступ једином непознатом ступцу *Новог савеза у земљи Дамаска*? Читалац само треба да погледа наше тумачење овога ступца, и да пресуди. Он потпуно преокреће ситуацију. Пре него што смо превели сваки ред, и пре него што смо имали читав материјал на располагању, нисмо могли ни да замислимо у којој мери је преокеће. Испоставило се да, ако га анализирамо на исти начин као остатак корпуса и упоредимо га са извесним кључним пасажима у Новом завету, имамо основу за разумевање Павловог почетног теолошког приступа Исусовој смрти, која, са своје стране, јесте основа хришћанског теолошког разумевања проблема од тада па наовамо.

На основу неколико мрвица које је Интернационални тим био вољан да баци научницима с времена на време знали смо да у том тексту постоји референца неке врсте на значајан скуп заједнице на Шавуот – као што смо чули и гласине о комадићима других необјављених текстова, али, с обзиром да нам то никада није било показано, нисмо знали да је текст заправо о екскомуникацији и да се *Нови савез у земљи Дамаска* завршава оваквом оргијом националистичких „клетви“.

Сада у жижу доспевају извесне теолошке конструкције које Павле користи у вези са „клетвама“ и значење Христовог распећа. Тиме су разјашњене тврдње о икупитељској природи Христове смрти, онакве какве су засноване од времена *Књиге пророка Исаије 53* – оне које највећи део човечанства још увек сматра изворним. То је та разлика коју уочавамо

уколико имамо на располагању сва документа.

Дакле, шта то заправо ми налазимо у овим рукописима? Могуће је да налазимо слику покрета из кога се у Палестини развило хришћанство – ништа мање. Али, постоји још нешто – уколико узмемо у обзир месијанску природу ових текстова како их ми описујемо у овој књизи, и сродне концепте као што су „Праведност“, „Богобојажљивост“, „оправданост“, „дела“, „Сироти“, „Мистерије“, оно што добијамо је слика онога што је хришћанство заправо и било у Палестини. Читалац, ипак, можда неће бити у стању да то препозна јер ће му изгледати готово као супротност оном хришћанству које му је блиско. То је посебно случај са документима као што су две посланице о *Делима праведности* које смо већ помињали, и неке друге које излажу законске појединости које се убрајају у Праведност или „дела која ће вас оправдати“.

Разлог за ово је, поново, једноставан. Ми не можемо заправо говорити о „хришћанству“ *per se* у Палестини у првом веку. Реч је настала, како то разјашњавају *Дјела светијех апостола* 11, 26, како би описала ситуацију у Антиохији у Сирији педесетих година ове ере. Касније је реч коришћена при опису доброг дела прекоморског света који је постао „хришћански“, али је то хришћанство било потпуно различито од покрета који је сада пред нама – иако пред нама није цео покрет.

Оба покрета користе исти речник, исти одломци из рукописа су текст на који се позивају, користе сличне концептуалне контексте, али их можемо окарактерисати као лик и слику у огледалу – супротни су. Док је палестински зелотски, националистички, ангажован, ксенофобичан и апокалиптичан, прекоморски је космополитски, антиномичан, пацифистички – једном речју „павлизован“. А први бисмо с подједнаким правом могли назвати јаковљевским, бар ако процењујемо на основу посланице која се приписује Јакову у Новом

завету, за коју су и Еузебије и Мартин Лутер сматрали да не треба да буде укључена у Нови завет. Иако у њиховим очима то није могла бити, ова посланица је паралела многим документима из Кумрана и пуна је кумранизама.

Из тог разлога смо сматрали да је прикладније да овај покрет који је пред нама називамо „месијанским“, а његову литературу литературом „месијанског“ покрета у Палестини. Уколико литература подсећа на есенизам, можемо је називати есенском, на зелотизам зелотском, на садудејизам садудејском, на јеврејско хришћанство – шта год се под тим подразумевало – јеврејско-хришћанском. Називи су неважни и нису посебно релевантни.

Али, оно што треба да буде јасно јесте да ми овде имамо, без обзира како га датирамо, један архив импресивних димензија. Уколико и није из првог века, он нас сигурно води право до најважнијих покрета првог века, који су сви прихватили његов речнички етос као сопствени. На пример, као што смо већ напоменули, није могуће раздвојити идеје и терминологију повезану са јерусалимском заједницом Јакова Праведног од материјала пронађеног у овом корпусу.

Али архив, такав какав је, јесте у врло јасној вези са зелотским покретом, а то је теорија чији је поборник неко време био професор Вајз. Заправо, то је била теорија о кумранском пореклу која је предложена врло рано у историји кумранског истраживања. Они који су били поборници „званичне“ есенске теорије мислили су да су је поразили пре двадесет пет година, када су исмејали њене поборнике Сесила Рота и Џ. Р. Драјвера са Оксфорда. Постојале су мане ове теорије онакве какву су је они тада предложили, јер она није узимала у обзир читаву експанзију литературе коју представља корпус из Кумрана. Ипак, ако се у обзир узме наше представљање покрета као месијанског, многе од тих мана могу се претворити у врлине.

Оно што нам се чини да је рефлектовано у кумранској литератури је „месијанска“ елита, која се повукла и „издвојила“ у дивљину, као у *Књизи пророка Исаије* 40, 3 да би „поравнила у пустоши стазу Богу нашему“. Та је елита изгледа насељавала „пустињске логоре“ где су се заправо „припремали“ да им се придруже анђели, које су називали „небеском војском“, и то у нечему што је изгледа био коначни апокалиптични Свети Рат против свог зла на овој земљи. Изгледа да је то био разлог због кога су упражњавали режим екстремне чистоте у дивљини који се помиње у овим текстовима – за разлику од нешто другачије представе, загладане више у прошлост, из Новог завета, онакве каква је доспела до нас. Тај се покрет састојао од малог броја посвећених „добровољаца“ или „здружених због рата“, „Оних Светих“ или „Светитеља“, месијанских „ударних трупа“, ако тако више волите, које су се припремале у дивљини кроз „усавршавање пута“ и „преданост Закону за времена Дана Освете“.

Милитантност овог духа биће страна многим читаоцима – иако ће је препознати они који познају милитантни пуританизам седамнаестовековне Енглеске – посебно под Кромвелом, а потом и у Америци. То је милитантизам који је још увек итекако део и исламске духовности. То је врста духа који исијава из текстова, и то је став који оба издавача покушавају да изнесу у својим засебним анализама кумранског материјала. Могуће је да је то у сржи покрета који је стајао иза сличних војних амбиција Јуде Макавејца, који, преко потомака његовог нећака Јована од Хирканије – његових настављача – води до такозваних „зелота“ из рата против Рима у првом веку, па и даље. Они су били Свети Ратници свога времена. Они су група оних који су били вољни да живе под режимом екстремне чистоте припремајући се за „судње дане“. Они можда нису ништа више секта него што су то били крсташи у Средњем веку или слич-

не групе у другим временима и културама кроз историју. Тешко је онима који су навикли на нејеврејски прекоморски приступ хришћанству да схвате да је то била природа хришћанства у тренутку његовог настанка у Палестини.

Што се тиче датирања и хронологије, ми се уопште нисмо ослањали на методе палеографије. Ти су методи у прошлости често рђаво коришћени у кумранском истраживању како би збунили оне који нису специјалисти. Палеографски следови догађаја до којих се дошло, иако су од помоћи, сувише су несигурни да би били стварно релевантни за тако узан хронолошки период. Осим тога, они зависе од погрешне претпоставке о „брзом“ и „правoliniјском“ развоју писма у то време, а то је став који се ни на какав начин не може доказати.

„Књига“ или рукописи писара су, општепознато је, својеглави, често опстају вековима иза тренутка њиховог првобитног настанка, а неформални или полукурзивни рукописи се не могу датирати ни на један прецизан начин на основу врсте доказа коју имамо пред нама. Другим речима, чињеница да можемо да исправно датирамо настанак одређеног рукописа писара – сумњива тврдња у било које време и на било ком месту – не говори нам ништа о томе када је појединац унутар, на пример, заједнице као што је она коју представља литература из Кумрана, заправо користио тај рукопис. Исто то важи и за изузетно популарну тему кумранског истраживања, датирање новчића. Одбачени новчић са датумом на њему једино нам говори да новчић није могао бити бачен пре него је скован, а не када је бачен пошто је већ скован. И све остало је тако у палеографији. Чак и када би било могуће да датирамо одређени рукописни стил са било каквом прецизношћу, једино бисмо могли знати да рукопис није коришћен пре датума после кога се теоретски развио, али не и колико касније. Читава конструкција је таутолошки апсурд.

Сличан проблем постоји и код технике датирања зване АМС Карбон¹⁴. Ајзенман и Дејви су први предложили примену ове технике у свом писму Израелском министарству старина из 1989. године које се тиче тог проблема. Али, тај процес је тек у зачетку, предмет је бројних промена, и превише несигуран да би се могао прецизно применити на врсту материјала коју имамо пред собом. Чак и тестови који су били спроведени нису били ни обухватни ни довољно сигурни да би могли бити од икакве стварне користи при доношењу коначних одлука. Као и увек на овом пољу, на крају вас поново бацају у област књижевне критике, текстуалне анализе, и сигурног историјског домаћаја – а то су квалификације које су прилично дискутабилне у свакој области – да би се донеле одлуке те врсте.

Међу документима у колекцији која је пред вама налази се њих неколико који су узвишене и невероватне лепоте. Захвалнице и Енигме у поглављу седам су примери тога, као што су то и визионарски рецитали у поглављима 1, 2, 3 и 5. У суштини, визионарска природа кумранског корпуса је више него потцењена. Текстови ове врсте граниче се са оним што у јудаизму тече под именом *Кабала*, и заиста је веома тешко сагледати како то да ту није било неког веома директног односа, чак и ако би био тајни. Као додат, алузије и идеје које садрже документи из ове колекције се у запањујућој мери на смисаон начин држе једне других. Сличности су јасне, мноштво речи је прописано. Идеје и слике теку тако сагласно из документа у документ, као да желе да улију страхопоштовање истраживачу. Све је толико хомогено и доследно да преостаје врло мало сумње у то да је пред нама покрет и архив, његова литература.

Пошто је ситуација у овој области прилично променљива, увек је могуће да је текст уврштен у овај рад могао бити објављен на неком другом месту, или да се налази у процесу објављивања, и да су

делови текстова или читав текст који је укључен у овај рад, заправо већ били објављени, или да су објављени пошто смо ми већ почели да радимо на њима. Ако смо ионако већ радили на тексту (или текстовима) и ако није постојао потпуни енглески превод који би био доступан за читање, а било је значајно да имамо шири литерарни контекст на основу кога бисмо процењивали текст, ми смо и то укључили у рад. На крају сваког поглавља се, такође, налази део који садржи техничке информације и информације о садашњем објављивању. Опште узевши, ограничили смо ту библиографију на књиге и чланке у којима је такав текст био објављен, или у којима се налази детаљан опис, ако не и свака појединачна реч.

Такође смо покушали да наш превод буде што вернији оригиналу. Резултат тога може бити оно што делује као неуједначен стил. На пример, нисмо преокретали реченице нити ред речи у корист течнијег енглеског. На трагу тога, такође, писали смо великим словом речи које смо сматрали посебно значајним и релевантним за кумрански етос, тако да би и читалац могао да примети да се одређена реч понавља дуж читавог кумранског корпуса. Примери речи ове врсте су „Праведност“, „Побожност“, „Истина“, „Знање“, „Основе“, „Сироти“, „Покоран“, „Мистерије“, „Сјај“ и „Извор“. Ово су често термини од знатног историјског значаја.

За разлику од многих преводаца – који као да скрећу са пута како би били противречни или збуњујући, и који као да нису имали идеју шта је био *значајан* концепт у Кумрану, а шта не – покушали смо да користимо познате изразе како бисмо превели кључне речи, на пример „Свети дух“ уместо „дух светости“, „Пут“ уместо „путања“, „дела“ уместо „подвизи“ и „Месија“ уместо „Помазаник“. Кад смо наилазили на речи као што је „оправдање“, које су коришћене на начин познат у раној хришћанској теологији, ми смо то називали „оправдањем“, а не некако другачије.

Ништа друго не би одговарало. Када смо наишли на „дела праведности“ као на пример у две посланице које смо и назвали тим именом, тако смо их и звали, ма колико необично могла деловати ту набројана „дела“.

Ми смо покушали да доследно пренесемо познате речи. На пример, неки текстови се позивају на *Тору*. Некипут се исти ти текстови или неки други позивају на „Хок“/„Хуки“, што су заповест(и) или Закон(и). Пошто је повремено један значајан термин за развој зелотског покрета као што је „преданост“ повезан са Закономима, ми га такође често преносимо као „Закон“ или „Законои“ јер придржавање Закона јесте оно што од појединца изискује *Тора* и/или Завет.

Као додаток овој конфузији постоји и двосмислено правоваљано коришћење речи *Мишпат*. Зависно од контекста, то може бити преведено као „пресуда“, или, поново, као „заповест“. Пошто се, када се користи есхатолошки, она најчешће односи на оно што је, у енглеској употреби, „Страшни суд“, радије смо одабрали да то свуда преведемо као „Пресуду“, како би читалац био у могућности да препозна хебрејску реч која је у основи израза у преводу, иако то повремено води ка непрецизности када се примењује на свакодневне, световне ствари. На пример, појединац о коме ћемо расправљати касније у поглављу 6, назван „м'вакер“ или „бискуп“, када пресуђује у појединачним случајевима и доноси судске одлуке за појединце такође, по нама, „пресуђује“.

Кључна реч је и *Хесед*. У највећем броју случајева то значи „богобојажљивост“, али некипут, а посебно када се примењује на Бога, то заправо значи „Милост“ – она коју је Павле од срца пригрлио у својим посланицама. За љубав доследности, ми смо то свуда превели као „богобојажљивост“. Такође, постоје бројни примери употребе кључних термина: *Ебион*, *Ани* и *Дал* који се сви односе на „Сироте“ или „сиромаштво“. Због доследности и прецизности

сти, одабрали смо, у првом случају „Сиротог“, у другом „Покорног“, а у трећем „Угњетаваног“.

Конечно, ту је и реконструкција различитих фрагмената у једну рационализовану целину. Често је ред реконструкције фрагмената произвољан, представља оно што је у одређеним околностима деловало најрационалније. Понекад нисмо сигурни да ли је све то чак и припадало истом тексту. На пример, у изузетном мистичном и визионарском рециталу, *Кочије славе*, налази се екскомуникациони текст, који се може поредити са последњим ступцем *Новог савеза у земљи Дамаска*, и он се налази уметнут у, на изванредан начин, прозаичнији материјал. Шта ми да радимо са таквим фрагментима? Ступце о којима се овде ради смо сачували у континуитету, јер је таква природа материјала који је пред нама.

Често смо једноставно одлучивали да оставимо такве одломке као део истог рукописа, иако је било могуће да они то нису били. Ово се може тицати и реда фрагмената у одређеном документу – у појединачним случајевима, наравно не у свим. Али, ми то нисмо сматрали довољним разлогом да зауставимо рад као што су то неки „званични“ издавачи толико дуго сматрали, и нисмо одлучили да су проблеми као овај релативно минорни, од већег интереса за специјалисте него за читаоце уопште, кад се упореде са правом публике да зна. Значајније је било да се преведе одређени рукопис, да се обезбеде коментари, да се објави, и да се препусти читаоцима да о овим нијансама просуђују сами.

[Robert Eisenman & Michael Wise, *The Dead Sea Scrolls Uncovered*, Penguin Books, London, 1992]

Превела са енглеског
Александра Грубор

Бакарни свитак је аномалија у инвентару Кумранске секте. Не може се уврстити ни у једну категорију уобичајену у дискусијама о Свицима... Не налази се ни у Рокфелеровом музеју у Јерусалиму нити у светишту Књиге... Написан је на језику који се разликује од свих других Свитака. Исписан је на сасвим другачији начин него сви други Свици. Написан је на материјалу који је сасвим различит... и његов садржај је без паралела... Он не личи ни на један други Кумрански свитак – нити на било шта друго осим на гусарску мапу у Холивуду. То је необичан феномен, аномалија.

П. Кајл Мек Картер Млађи

Док смо се бавили тражењем и уклапањем делова слагалице познате као Свици Мртвог мора, постигали смо изванредан успех у достизању комплетне слике. Али, шта да радимо с делом слагалице која не само што се не уклапа, већ изгледа да долази из потпуно различите слагалице? Овај загонетни део познат је као *Бакарни свитак*. Професор П. Кајл Мек Картер Млађи, са Универзитета Џон Хопкинс, који је урадио најновије истраживање о *Бакарном свитку* и објавио нов ревидирани превод, потврђује овакав приступ, сматрајући да се он не уклапа ни у једну категорију Свитака Мртвог мора сем што долази из пећине! Стога је *Бакарни свитак* описан као „загонетан“, „мистериозан“, „криптичан“ и „аномалан“, а за његов садржај је речено да је „интригирајући“, „јединствен“, „без паралеле“ и „контроверзан“. Са сигурношћу је утврђено да је не само све то, већ и више од тога! Које су тајне овог чудног дела наше слагалице зване *Бакарни свитак*?

Откриће Бакарног свитка

Израелско-арапски рат 1948–1949. прекинуо је професионална истраживања Свитака у области Мртвог мора. Тек је 1952.